

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

SAMOŽIVITELSTVÍ V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kaczor

Autor práce: Nikola Opekarová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: III. 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalovi Kaczorovi za odborné vedení a cenné rady. Rovněž bych na tomto místě velmi ráda poděkovala své rodině za jejich podporu v průběhu mého studia.

Obsah

Úvod.....	- 7 -
1. Samoživitelství.....	- 9 -
1.1 Vymezení pojmu samoživitelství.....	- 9 -
1.2 Pohled do historie	- 10 -
1.3 Postavení matky samoživitelky v současné době	- 12 -
1.3.1 Problematika hledání nového partnera	- 13 -
2. Rodina	- 14 -
2.1 Funkce rodiny	- 14 -
2.2 Role matky a role otce	- 15 -
2.3 Příčiny a důsledky rozpadu rodiny	- 16 -
2.3.1 Samoživitelství v důsledku rozvodu.....	- 16 -
2.3.2 Samoživitelství v důsledku mimomanželské plodnosti.....	- 17 -
2.3.3 Samoživitelství v důsledku ovdovění.....	- 17 -
2.4 Problematika rodičovství v neúplné rodině	- 18 -
3. Dopady samoživitelství.....	- 20 -
3.1 Finanční problémy	- 20 -
3.2 Trh práce	- 20 -
3.3 Psychická zátěž	- 22 -
4. Podpora matek samoživitel ze strany státu	- 23 -
4.1 Finanční podpora	- 23 -
4.1.1 Vdovský důchod.....	- 24 -
4.1.2 Sirotčí důchod.....	- 24 -
4.1.3 Výživné.....	- 24 -
4.1.4 Rodičovský příspěvek.....	- 24 -
4.1.5 Přídavek na dítě	- 25 -

4.1.6	Porodné.....	- 25 -
4.1.7	Příspěvek na bydlení.....	- 25 -
4.2	Sociální služby a sociální práce	- 25 -
5.	Metodika a cíl práce	- 28 -
5.1	Cíl výzkumného šetření	- 28 -
5.2	Metodologie výzkumného šetření.....	- 28 -
5.2.1	Polostrukturovaný rozhovor	- 29 -
5.2.2	Výzkumný soubor.....	- 29 -
6.	Analýza výzkumného šetření	- 33 -
6.1	Kategorie 1: Matka samoživitelka a její role	- 33 -
6.1.1	Jak zvládají a vnímají svou roli matky samoživitelky.....	- 34 -
6.1.2	Předsudky společnosti vůči matkám samoživitelkám	- 34 -
6.1.3	Finanční situace	- 35 -
6.1.4	Vstřícnost zaměstnavatelů vůči matkám samoživitelkám	- 37 -
6.2	Kategorie 2: Sociální podpora a sociální práce.....	- 38 -
6.2.1	Míra využití státní sociální podpory	- 39 -
6.2.2	Dostupnost informací	- 40 -
6.2.3	Osobní zkušenosti s úřady a úředníky	- 41 -
6.3	Kategorie 3: Co by matkám samoživitelkám pomohlo.....	- 42 -
6.4	Vyhodnocení výzkumu podle kategorií	- 45 -
6.4.1	Vyrovnání se s rolí matky samoživitelky	- 45 -
6.4.2	Předsudky společnosti	- 45 -
6.4.3	Ekonomická situace.....	- 47 -
6.4.4	Zaměstnání.....	- 48 -
6.4.5	Státní sociální podpora	- 49 -
6.4.6	Možné změny, které by ulehčily matkám samoživitelkám jejich situaci	- 50 -

6.5	Závěry výzkumného šetření.....	- 52 -
6.6	Návrhy opatření	- 55 -
7.	Závěr.....	- 58 -
8.	Seznam použitých zdrojů	- 60 -
9.	Abstrakt	- 66 -
10.	Abstract.....	- 67 -

Úvod

Téma předkládané bakalářské práce je zaměřeno na problematiku matek samoživitelek v současné české společnosti a možnost čerpání sociální podpory této skupiny ze strany státu. Matky samoživitelky se řadí mezi společenskou skupinu, která je spolu se seniory nejvíce ohrožena chudobou, navíc počet matek samoživitelek v české společnosti vzrůstá¹. K největším problémům současné společnosti pak patří zhoršená ekonomická i sociální situace této skupiny.

V každé kultuře po celém světě existují již od dávné minulosti neúplné rodiny, které jsou součástí každé společnosti. V dřívějších dobách bylo nejčastější příčinou vzniku samoživitelství úmrtí partnera, avšak po převratu v roce 1989 se začal na území České republiky zvyšovat počet narozených dětí mimo manželský svazek a rovněž se začala zvyšovat rozvodovost. Během pouhých pár let skončilo rozvodem každé druhé manželství. Tyto změny ve společnosti zapříčinily nárůst počtu matek samoživitelek ve společnosti. Tyto ženy se dostaly do těžké životní situace, kdy musí vychovávat své dítě, pečovat o něj a zajistit dostatečný měsíční příjem na pokrytí všech nákladů domácnosti a zajištění alespoň základních potřeb svého dítěte. Matkám samoživitelkám chybí další příjem v rodině, tudíž většina z nich musí chodit do zaměstnání na plný úvazek, aby zvládly financovat základní potřeby svých dětí. Navíc nemalá většina z nich se potýká s problémy ze strany otce dítěte, který neplatí stanovené výživné, což jejich finanční situaci a životní úroveň ještě více zhoršuje. Přestože je čas od času nastíněna problematičtá situace matek samoživitelek v českých masmédiích, stále chybí snaha společnosti o pomoc těmto ženám.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné společnosti a jaké mají zkušenosti s využíváním poskytované státní podpory.

Předkládaná bakalářská práce je složena z teoretické a praktické části. V teoretické části je pozornost věnována vymezení pojmu rodina, jejím funkcím, roli matky a otce a příčinám a důsledkům rozpadu rodiny. Čtenář se rovněž seznámí s pojmem samoživitelství a postavením matek samoživitelek v současné době. Rovněž jsou popsány

¹ MARHÁNKOVÁ HASMANOVÁ, JAROSLAVA: *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice*. Praha, Gender Studies, o. p. s., 2011.

dopady samoživitelství z pohledu financí, zaměstnání i psychické zátěže. Poslední kapitola teoretické části práce je věnována podpoře matek samoživitelek v České republice ze strany státu, do níž patří jak finanční podpora, tak sociální péče a sociální práce.

V rámci výzkumného šetření byly stanoveny tři základní výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké mají matky samoživitelky povědomí o možnostech v oblasti státní sociální podpory a do jaké míry této podpory využívají?

Výzkumná otázka č. 3: V čem spatřují matky samoživitelky nedostatky v současné státní sociální podpoře?

Výzkumné šetření pro účely této bakalářské práce bude probíhat ve formě kvalitativního výzkumu, díky kterému je možné porozumět problematice samoživitelství v oblastech definovaných ve výzkumných otázkách. Díky využití kvalitativního výzkumu tak bude možné získat individuální a podrobný náhled do problematiky ze strany jednotlivých respondentek. Jako nástroj výzkumného šetření bude zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů se sedmi respondentkami. Cílem analýzy informací získaných na základě osobních rozhovorů se sedmi respondentkami, které jsou matkami samoživitelkami, bude zjistit odpovědi na výše stanovené výzkumné otázky.

1. Samoživitelství

V následující kapitole bude pozornost věnována vymezení pojmu samoživitelství, jaké měla matka samoživitelka postavení v historii a jaké postavení zaujímá v současné době a v neposlední řadě bude také nastíněna problematika hledání nového partnera.

1.1 Vymezení pojmu samoživitelství

Podle Sobotkové (2007) označuje pojem samoživitelství ty rodiče, kteří se sami starají, živí a vychovávají své děti bez jakékoliv další pomoci. Matějček (2013) dodává, že výchova dětí pouze jedním rodičem je velmi náročná a je mnohem obtížnější než výchova dítěte v úplné rodině, kdy se o dítě stará jak matka, tak otec.

Samoživitelství je možné definovat také podle zákona, ve kterém je užíváno pojmu osamělý rodič. Tento pojem můžeme nalézt v Zákoníku práce, konkrétně v § 350, který definuje osamělého rodiče jako neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy nebo svobodné, ovdovělé nebo rozvedené muže, případně ženy a muže, kteří se stali osamělými z jiných vážných důvodů (Zákoník práce).

Podle Dudové (2009) je možné charakterizovat matku samoživitelku jako osamělou ženu, která se stará, vychovává a živí své děti, aniž by měla podporu manžela nebo přítele. Matky samoživitelky jsou pak specifickou skupinou žen, které se vyznačují zvláštními potřebami.

Hasmanová Marhánková (2011) uvádí základní charakteristiky matek samoživitelek, mezi které patří nižší dosažené vzdělání, nedostatečná pracovní kvalifikace, větší pracovní vytíženost, nedostatek finančních prostředků a velká psychická zátěž. Dle autorky se může také stát, že matky samoživitelky jsou zaměstnány na takových pracovních pozicích, které zcela neodpovídají jejich vzdělání či kvalifikaci. Tyto ženy jsou mnohdy také pracovní vytížené, jelikož si musí ke svému hlavnímu zaměstnání najít ještě nějaký přivýdělek, jelikož jsou odpovědné za zajištění své rodiny po finanční stránce. S tím se pojí také velká psychická zátěž a stres spojený s obavami o uživení rodiny. Na psychický stav matky má velký vliv také nedostatek volného času, chybějící podpora ze strany druhého rodiče ve výchově, nedostatek prostoru pro vlastní seberealizaci a nedostatek sociální opory.

1.2 Pohled do historie

Nejvýznamnější postavení v celé historii zaujímala žena v období Matriarchátu jakožto matka rodu. V tomto období navíc ve společnosti neexistovaly osamělé ženy s dětmi. V důsledku postupného vývoje dělby práce, lovu a zemědělství rostla potřeba dokonalejších nástrojů a rovněž se zvyšovala také důležitost mužů, kteří se nakonec zasloužili o rozpad matriarchátu a vzniku nové rodiny, která již nebyla tvořena matkou rodu, ale párem. V období patriarchátu tedy postavení ženy značně pokleslo a do popředí se dostali muži (Dudová, 2008).

Historie matek samoživitelek začala v době, kdy lidé spolu začali tvořit pár a žít v rodině. Tehdy si společnost zakládala na správném původu dítěte, bylo tedy velmi důležité, aby otec uznal své děti za vlastní, jinak by se matka dítěte ocitla ve velmi nepříjemné situaci. Rovněž byl velmi důležitý důvod, proč se stala žena matkou samoživitelkou, tedy zda ovdověla nebo se stala svobodnou matkou.

V období starověku byla společnost zcela patriarchální a žena zaujímala po boku svého muže místo matky jeho dětí, souložnice a věrné strážkyně domova (Barčiová a kol., 2010). Pokud svobodná matka porodila dítě, ke kterému se jeho otec nepřiznal, měla žena často jedinou volbu, a sice dítě odložit nebo jej usmrtit. Ve starověkém Římě se pak stalo usmrcení dítěte zakázaným, jelikož bylo shledáno jako vražda blízkého příbuzného. Jelikož se matky samoživitelky ocitaly ve velmi těžké situaci, zpočátku tohoto zákazu nedbaly, avšak v pozdější císařské době začaly vznikat již první nalezinice (Zvěřina a Malina, 2002).

Jak uvádí Woods (2009) v období středověku byly ženy považovány za méněcenné, a to především z důvodu výkladu bible, v níž byl popsán Evin prvotní hřích. Křesťanská společnost tak pohlížela na ženu jako na hříšnici, která nese vinu za všechny své poklesky, mezi které patří také svobodné mateřství. To bylo v tehdejší době morálně odsouzeníhodné a církve začala od 12. století budovat sirotčince, do nichž byly umístěny nemanželské děti, jelikož na jejich výchovu neměly v očích církve i společnosti hříšné ženy nárok.

V období novověku se svobodné matky a jejich děti dostávaly mnohem více a mnohem častěji na okraj společnosti než v dřívějších dobách, což většinu žen dohnalo

k tomu, že se rozhodly raději pro potrat, aby se zbavily nechtěného těhotenství. Svobodné matky totiž v době novověku byly nuceny nést trestněprávní důsledky, které byly velmi tvrdé a nelítostné (např. veřejný výprask, vyhnanství, vězení). Potrat byl považován od roku 1532 za trestný čin a ženy byly za tento čin potrestány zahrabáním zaživa nebo probodnutím kůlem (Svobodová, 2016).

S příchodem humanismu, renesance a osvícenství začal postupně vliv církve a náboženství ve společnosti slábnout a rovněž došlo k oddělení záležitostí církve od záležitostí státu. V tomto období se již nepohlíželo na nemanželský pohlavní styk jako na trestný čin a rovněž nebyly ženy trestány za svobodné mateřství. V Habsburské monarchii však zůstal potrat stále trestným činem a to až do 18. století. Ženy však již nebyly mučeny zahrabáním zaživa nebo nabodnutím na kůl, ale byla jim sřata jejich hlava. Trest smrti vedl k výraznému poklesu množství nemanželských dětí. Od poloviny 18. století se začala prosazovat pomoc těhotným neprovdaným ženám. Začaly být rovněž zkoumány důvody, proč žena přišla za svobodna do jiného stavu a co ji může dovést až k potratu. Okolí těhotné a svobodné ženy bylo nabádáno k mírnému přístupu k této ženě a rovněž začal hrozit trest smrti i muži, který ženu svedl pod klamavým slibem manželství (Tinková, 2003).

O významný a zásadní posun ve vnímání svobodných matek se zasloužil svou politikou Josef II., díky kterému byla odstraněna kriminalizace nemanželského početí potomka (Kořínková, 2019). V rámci druhé poloviny 18. století došlo ve společnosti k mnoha změnám, spousta lidí migrovala z vesnic do měst za prací a začala existovat určitá volnost v navazování sexuálních kontaktů. To však způsobilo vysoký nárůst počtu svobodných matek. Tehdy však špitály nepřijímaly svobodné ženy, které tak musely родit doma za asistence porodní báby, což zase způsobilo nárůst úmrtnosti rodiček i jejich narozených dětí. Opět tedy začal narůstat počet potratů a vzrostl také počet sebevražd, jelikož mnohé ženy neviděly jiné východisko (Lenderová, 2003).

Jak uvádí Šalamounová a Šamanová (2006) v České republice došlo k největším změnám v oblasti demografického chování především v průběhu 90. let. Počátkem tohoto období se na českém území narodilo zhruba 10 % nemanželských dětí, zatímco počátkem nového milénia bylo nemanželské každé třetí narozené dítě. Šalamounová a Nývlt (2006) dodávají, že největší počet mimomanželských dětí je především u žen

s nižším dosaženým vzděláním a v těch regionech, ve kterých je nejvyšší míra nezaměstnanosti. Toto tvrzení podporuje také studie od Hamplové a Řehákové (2006), jejíž výsledky poukazují na skutečnost, že nejvíce mladých svobodných matek pochází z regionů, ve kterých je horší ekonomická situace a ke svobodnému mateřství je vedou právě ekonomické důvody. Pokud její partner nemá dostatečný měsíční příjem, je pro oba výhodnější předstírat, že je svobodnou matkou a pobírat tak od státu sociální podporu. Ze studie rovněž vyplynulo, že starší svobodné matky pochází naopak z regionů s lepší ekonomickou situací a důvodem jejich svobodného mateřství tak nejsou ekonomické důvody, ale upřednostňování individualistického přístupu k životu.

1.3 Postavení matky samoživitelky v současné době

Samoživitelství může vzniknout ze tří hlavních důvodů, mezi které patří rozvod, mimomanželské oplodnění nebo ovdovění. Podle Bednářové (2016) však existuje ještě jedna zvláštní kategorie matek samoživitelek, které tuto svoji roli plánovaly a nikdy se neprovdaly, ani nemají zájem o dlouhodobého partnera. Důvodem může být nezájem o muže, nezájem o danou ženu ze strany mužů, případně se nacházejí ve věku, kdy jim již „tikají jejich biologické hodiny“ a mají již omezený čas na početí dítěte. Jedná se o takové ženy, které se na svou roli matky samoživitelky velmi důkladně připravovaly, avšak mnohdy se stává, že i ony velmi často sotva vystačí se svým měsíčním příjmem. Dle autorky se jedná o takové ženy, které zatím nepotkaly toho správného životního partnera, avšak nedokáží se smířit s představou, že by kvůli tomu neměly mít dítě.

Současná společnost podle Křížkové a Pavlici (2004) nahlíží na matku samoživitelku podle důvodu, který ke vzniku samoživitelství vedl. Rovněž je rozdílný přístup společnosti k matkám samoživitelkám ve městech a na venkově, kde jsou lidé méně tolerantní. V případě pracovního prostředí pak lze konstatovat, že matky samoživitelky jsou mnohem lépe přijaty v takovém pracovním kolektivu, ve kterém jsou převážně ženy, nebo ve kterých je žena na vedoucí pozici.

Bohužel část současné společnosti je podle Pavézkové (2018) stále patriarchální a v případě, kdy se žena stala matkou samoživitelkou z důvodu rozvodu či rozchodu, obviňuje ji z jejího selhání ve vztahu. V této části společnosti pak často zaznívají názory, že žena má dobře znát povahu svého muže a pokud něco nefungovalo tak, jak mělo,

neměla si s ním pořizovat dítě. V případě patriarchálně smýšlející části společnosti se selhání ze strany muže zdůrazňuje pouze v minimální míře, jelikož hlavní selhání je na straně ženy a ta musí být potrestána. Jiný přístup této skupiny lidí je pak k ženám, které se staly matkami samoživitelkami z důvodu ovdovění. V tomto případě nabízí společnost takovéto ženě pomoc, protože za smrt svého manžela přeci nemohou. Pokud se však jedná o rozchod, automaticky je to dle Pavézkové (2018) chyba ženy, její selhání, za které musí přijít trest.

Ve společnosti je rovněž možné setkat se s takovými názory, že vinu nese vždy žena, jelikož si vybrala špatného partnera. Právě tyto názory společnosti poměrně často zaznívaly v médiích v době, kdy se projednával zákon o zavedení zálohovaného výživného a lze tedy konstatovat, že právě tyto názory jsou odrazem vnímání české společnosti matek samoživitelek a jejich pomoci, jelikož vychovávají své děti ve ztížených podmínkách.²

<https://echo24.cz/a/i22WB/cunek-copak-stat-tem-zenam-rikal-s-kym-maji-spat>

1.3.1 Problematika hledání nového partnera

Člověk má geneticky zakořeněnou potřebu mít partnera, se kterým se bude v průběhu života dělit o dobré i zlé. Přítomnost druhé osoby, díky níž nebudeme sami, a rovněž nám vztah poskytuje určitou jistotu. Z těchto důvodů člověk hledá vztah i přes to, že má za sebou již jeden nebo více neúspěšných vztahů.

V oblasti matek samoživitelek a hledání nového partnera je velmi zajímavý průzkum, který realizovala Asociace neúplných rodin. Výzkumným souborem byly matky samoživitelky, které nemají žádného partnera. Z výsledků průzkumu vyplynulo, že 21 % žen má zkušenosti s tím, že jejich nový partner často odmítá přijmout skutečnost, že žena je zadlužená, má snížené sebevědomí a má děti, o které by se měl postarat, přestože není jejich biologickým otcem. I přes tyto nepříznivé skutečnosti však respondentky nového

² ČUNEK. *Copak stát těm ženám říkal, s kým mají spát?* Echo24.cz [online]. 2017 [cit. 2021-02-22].

Dostupné z: <https://echo24.cz/a/i22WB/cunek-copak-stat-tem-zenam-rikal-s-kym-maji-spat>

partnera hledají. Dalších 16 % žen uvedlo, že po předchozích zkušenostech již nového partnera nehledají, dalších 15 % respondentek nemá na hledání nového vztahu dostatek času, 13 % žen zase uvedlo, že nemají dostatek finančních prostředků na to, aby vyrazily někam do společnosti, kde by se mohly seznámit s novým potenciálním partnerem. Dalším zjištěním je skutečnost, že 11 % žen je toho názoru, že hledání nového partnera negativně působí na život jejich dětí a bohužel 5 % respondentek přiznalo, že mají zkušenosti se zneužitím jejich nelehké situace novým partnerem. Z výzkumu vyplývá, že nalezení nového partnera není o tom, zda matky samoživitelky chtějí nebo nechtějí nový vztah. Mnohdy se tyto ženy kvůli snižující se životní úrovni ocitají v začarovaném kruhu a často dochází k vyloučení matek samoživitelek z běžného sociálního života (Asociace neúplných rodin, 2017).

2. Rodina

Velmi důležité je věnovat pozornost také rodině, která představuje základní jednotku každého státu. Rodina představuje tradiční prostředí pro vznik a reprodukci sociálních vztahů. Lze ji také vnímat jako určitou sociální skupinu, která má zásadní vliv na formaci osobnosti každého člověka a vývoje jeho sociálního charakteru (Holá, Westphalová, a kol., 2014).

2.1 Funkce rodiny

Podle Krause (2014) je pro rodinu a její socializaci klíčové, do jaké míry se jí daří plnit jednotlivé funkce. V případě, že rodina plní veškeré své funkce tak, jak má, lze ji označit za **rodinu funkční**. Pokud nejsou některé z funkcí plněny dostatečně, ale dopad na celkový život rodiny a jejích členů není zásadní, pak lze hovořit o **rodině dysfunkční**. Pokud však rodina nezvládá plnit své základní funkce, je ohrožen celkový život rodiny společně a dochází k výraznému narušení socializačního vývoje dítěte, lze hovořit o **rodině a funkční**.

Je důležité podotknout, že jednotlivé funkce rodiny se rozvíjely společně s rodinou jako takovou. Mezi hlavní funkce rodiny patří podle Thelenové (2013) následující:

1. **Reprodukční funkce** – prostřednictvím rodiny je zajištěna biologická reprodukce lidstva. V rámci této funkce bývá velmi často zahrnuta také

funkce sexuální, jelikož dříve představovala rodina mimo jiné také prostředí pro legitimizaci sexuálních vztahů.

2. **Ochranná funkce** – rodina poskytuje svým členům určité útočiště před okolním světem. Jedná se o zajištění domova, tedy místa, do kterého členové rodiny bezpodmínečně patří.
3. **Ekonomická funkce** – jedná se o velmi významnou funkci, jelikož jde o spolupráci členů rodiny v případě zabezpečení a udržení funkčnosti celé rodiny. Jako příklad lze uvést situaci, kdy se jeden z členů rodiny dostane do hmotné nouze, pak mají ostatní členové za úkol mu pomoci.
4. **Emocionální funkce** – jednou z nejvýznamnějších funkcí rodiny je však funkce emocionální, prostřednictvím které jsou uspokojovány psychologické potřeby všech členů. Mezi tyto psychologické potřeby patří například přijímání nebo projevování citů a dále také skutečnost, že rodina představuje určitý prostor, ve kterém jsou emoce jednotlivými členy projevovány, přijímány, prožívány a také sdíleny.
5. **Výchovná funkce** – jedná se o socializační funkci, prostřednictvím které je zabezpečeno naplnění společenských hodnot a norem. K výchovné funkci je často přiřazována také funkce vzdělávací, jelikož členové rodiny si vzájemně předávají své vědomosti a zkušenosti.
6. **Funkce vytvářející status** – prostřednictvím této funkce rodiny je vytvářeno postavení člověka ve společnosti, tedy jeho společenský status. Pozice jedince ve společnosti je dána na základě dosaženého vzdělání, získané kvalifikace, profesního zaměření, příjmech nebo životního stylu. Do všech uvedených kritérií pak určitým způsobem zasahuje právě rodina.

2.2 Role matky a role otce

Největší vliv na děti má podle Nováka (2013) jejich matka, přičemž tento vliv může být jak pozitivní, tak negativní. Matka svým dětem poskytuje určité porozumění, stává se pro ně určitou autoritou a zároveň představuje zdroj nekonečné lásky a něhy. Role matky je pro děti velice důležitá a je potřebná v průběhu celého života potomka. Děti se na svoji matku obracejí nejen v případě, kdy je něco trápí nebo mají s něčím potíže, ale také v případě, kdy jsou šťastné a chtějí se o své štěstí podělit.

Rovněž velmi důležitou a podstatnou roli v rodině zaujímá otec, který je pro děti nejdůležitějším člověkem hned po matce. Je však důležité si uvědomit, že otec nemá v rodině stejnou funkci jako matka a to nejen z důvodu, že je odlišného pohlaví a představuje tak mužský prvek rodiny, ale také z toho důvodu, že pro děti představuje otec zdroj rozumu. Mezi další role otce v rodině pak patří role živitele, pečovatele, učitele, vzoru a autority. Role otce v rodině je pak nejdůležitější a nejvýznamnější především v době dospívání dětí, které v tomto období hledají své pravé „já“ a především pak chlapci potřebují v tomto období otcovský vzor (Novák, 2013).

2.3 Příčiny a důsledky rozpadu rodiny

Existují tři základní příčiny rozpadu rodiny, a sice vznik samoživitelství v důsledku rozvodu, ovdovění nebo mimomanželské plodnosti.

2.3.1 Samoživitelství v důsledku rozvodu

Na území České republiky byl již od poloviny 80. let minulého století zaznamenán vysoký nárůst rozvodovosti a v současné době je možné vysokou míru rozvodovosti označit za jednu z nejčastějších příčin vzniku samoživitelství. Přestože jsou i nadále příjmy matek většinou nižší než příjmy otců, jsou po rozvodu manželů svěřeny děti do péče matek, taková je praxe (Fialová, Kalibrová 2010)

Důsledkem toho však dochází ke zhoršení ekonomické situace matek samoživitelek, kterou mnohdy ještě zhoršuje skutečnost, že spousta bývalých manželů odmítá platit zákonem stanovené výživné.

Vládní koalice se však shodla na návrhu zákona o zálohovaném výživném, které bude stát vyplácet těm rodičům, kterým neposlal jejich partner celou výši soudem stanoveného výživného a to po dobu čtyř měsíců. Podmínkou pro výplatu zálohovaného výživného ze strany státu bude rovněž povinnost podat trestní oznámení na neplacení výživného a návrh na exekuci. Maximální možná vyplácená částka je stanovena ve výši 3 000 Kč a stát bude zálohované výživné vyplácet nejvýše po dobu 24 měsíců. Zákon by měl po projednání v Senátu a podpisu prezidenta nabýt účinnosti již 1. července 2021. (ePravo, 2021)

2.3.2 Samoživitelství v důsledku mimomanželské plodnosti

Za nejčastější důvod vzniku samoživitelství je považována mimomanželská plodnost, tedy k početí a narození dítěte dochází mimo manželský svazek, kdy matka s otcem žijí ve společné domácnosti, tak říkajíc na hromádce. Od počátku 90. let došlo v České republice k poklesu uzavřených sňatků, což má za následek nárůst počtu svobodných matek. V současné době se však stává trendem rození dětí do partnerského vztahu, který však není formálně stvrzen. Současná společnost je v této oblasti více tolerantní než v minulosti a čím dál více žen je ochotných do tohoto stavu vstoupit a založit rodinu mimo manželský svazek. Mnohdy se partneři vzít chtějí, avšak z finančních důvodů musí svatbu odložit, jelikož přednější je pro ně mít děti. Svatba se tak může uskutečnit až několik let po narození dítěte (Kuchařová, 2007).

Podle Chaloupkové (2008) existuje několik příčin, proč se ženy neprovádají a část z nich zůstává i bez partnera. Mezi základní příčiny patří především absence partnera nebo jeho nesouhlas se vstupem do manželského svazku, liberální postoj žen k manželství a dále také ekonomické příčiny, kdy je pro partnery ekonomicky výhodnější zůstat svobodnými a nevstupovat do svazku manželského.

2.3.3 Samoživitelství v důsledku ovdovění

Dalším důvodem vzniku samoživitelství je ovdovění, které patřilo až do druhé poloviny 20. století k nejčastějším příčinám. V současné době se však tento důvod řadí až na poslední místo, jelikož mnohem větší procentuální zastoupení vzniku samoživitelství mají mimomanželská plodnost a rozvodovost (Hasmanová, Marhánková, 2011).

Mezi další možné důvody vzniku samoživitelství, avšak méně časté, patří pobyt manžela nebo partnera ve vězení. Jako příklad lze uvést muže, kteří své manželky nebo partnerky fyzicky nebo psychicky týrali a zneužívali a stanuli před soudem, který je uznal vinnými a odsoudil. Pokud byla žena týrána a stala se matkou samoživitelkou právě z důvodu pobytu jejího partnera ve vězení, je sociální začlenění mnohem těžší (Kuchařová, 2007).

2.4 Problematika rodičovství v neúplné rodině

V neúplné rodině je pouze jeden rodič, který se sám stará o své nezletilé dítě nebo děti. Jak uvádí Šťastná (2009) neúplné rodiny existují již po celou naši historii, avšak v průběhu času se měnily způsoby jejího vzniku. Podle autorky je možné rozdělit příčiny vzniku neúplné rodiny do tří skupin:

1. Úplná rodina nevznikla, jelikož se svobodná žena rozhodla zůstat se svým dítětem sama a být matkou samoživitelkou.
2. Úplná rodina dočasně nebo trvale neplní svou základní funkci, tudíž se z ní stává neúplná rodina. Jako příklad je možné uvést absenci jednoho z rodičů v rodině z důvodu výkonu trestu, případně trvalého opuštění rodiny.
3. Úplná rodina zcela zanikla v důsledku smrti jednoho z rodičů nebo jejich rozvodem.

Výše uvedené způsoby vzniku neúplné rodiny mají vliv na vyrovnání se s touto skutečností nejen ze strany rodiny, ale také ze strany jejího okolí. Rovněž je zde vliv na budoucí fungování neúplné rodiny. Jiným způsobem je vnímán rozvod manželů po odcizení pouze jednoho z nich a jinak zase rozvod z důvodu vzájemného odcizení. Jiným způsobem je také vnímáno úmrtí partnera z důvodu sebevraždy a jinak zase z důvodu tragédie nebo těžké nemoci.

Jak uvádí Národní centrum sociálních studií (2005) neúplnou rodinu lze obecně považovat za negativní jev. V České republice neustále narůstá počet neúplných rodin, a to především z důvodu vysoké rozvodovosti a klesajícímu počtu uzavřených sňatků, kdy jsou děti narozeny mimo manželství.

Neúplná rodina pochopitelně do určité míry ovlivňuje také život a výchovu dětí, které v ní vyrůstají. V případě vzniku neúplné rodiny je především důležité to, který z rodičů rodinu opustil, jaké v tu chvíli byly v rodině podmínky, v jaké vývojové fázi zrovna dítě tou dobou bylo a jak dlouho již druhého rodiče v rodině postrádá. Vliv na dítě může mít rovněž skutečnost, kdy si matka dítěte najde nového životního partnera, který zaujme roli otce. Neúplná rodina a výchova dítěte v ní je považována v současné době za sociální problém, jelikož tím dochází k narušení základních funkcí rodiny. V důsledku rozpadu rodiny může docházet také k finančním problémům, jelikož finanční zdroje pouze jednoho z rodičů jsou mnohdy nedostačující. Rovněž v neúplné rodině schází vzor

jednoho ze scházejících rodičů a existuje zde určitá pravděpodobnost, že dítě, které vyrůstalo v neúplné rodině, bude mít v budoucnosti rovněž neúplnou rodinu (Možný, 2008).

Mühlpachr (2008) dodává, že v případě neúplné rodiny se vyskytuje pět základních druhů stresů, které ji doprovázejí. Jedná se o nižší úroveň příjmů rodiny, menší kapacitu na zvládání náročných situací, menší podpora a zájem ze strany okolí, absence citové podpory a rozdělení práce v rámci vedení domácnosti a prožitek traumatické události, která vedla ke vzniku neúplné rodiny.

3. Dopady samoživitelství

V následující kapitole bude pozornost zaměřena na problematické oblasti v životě matek samoživitelek, mezi které patří finanční problémy, postavení matek samoživitelek na trhu práce a v neposlední řadě také psychická zátěž, se kterou se mnohé matky samoživitelky potýkají.

3.1 Finanční problémy

Mezi hlavní problémy spojené se samoživitelstvím patří nedostatek finančních zdrojů, jelikož matky samoživitelky mají k dispozici omezené množství financí plynoucích především z jejich platu, ze kterého musí zaplatit náklady na bydlení, zajistit chod domácnosti, potřeby dětí apod. O to horší situace nastává v případě, že se otcové dětí řádně nepodílejí na nákladech potřebných pro zajištění potřeb dítěte. Přestože některé matky samoživitelky dostávají pravidelně alimenty od otce dítěte, tento příjem stále neodpovídá výdajům, které je nezbytné vynaložit na všechny potřeby dítěte a zdaleka nekompenzuje ztrátu druhého platu. Navíc pokud otec dítěte neplatí výživné, je mnohdy velmi problematické jeho vymáhání (Hasmanová Marhánková, 2011).

Matky samoživitelky jsou podle Kuchařové (2007) mnohem více ohroženy chudobou než ostatní ženy, které své děti vychovávají v úplné rodině. Matky samoživitelky jsou tak nuceny uspokojovat své základní potřeby na nižší úrovni než průměrné pro ostatní lidi a často se tak ocitají na samotném okraji společnosti. Tento stav je pro ně velmi neuspokojivý.

Hasmanová Marhánková (2011) dodává, že nepříznivá finanční situace má dopad nejen na matku samoživitelku, ale také na její děti, které jsou na jejím příjmu a péči závislé.

3.2 Trh práce

Další problematickou oblast představuje pro matky samoživitelky uplatnění na trhu práce a získání zaměstnání s určitou výší příjmu, která zajistí úhradu nákladů spojených s chodem domácnosti. Matky samoživitelky představují na trhu práce jednu

z nejzranitelnějších skupin a mnohdy se potýkají s genderovou nerovností a bariérami, které pro ně představuje jejich situace. V očích zaměstnavatelů jsou matky samoživitelky z důvodu jejich rodinné situace nespolehlivým zdrojem pracovní síly, tudíž jsou jejich poslední volbou při obsazování volných pracovních míst. Podle výsledků provedených průzkumů je nezaměstnanost matek samoživitelek v Evropě znatelně vyšší než nezaměstnanost matek z úplných rodin. Z průzkumu navíc vyplynulo, že zatímco matky žijící v úplné rodině mohou pracovat pouze na zkrácený úvazek, matky samoživitelky jsou nuceny z důvodu nedostatku financí pracovat na plný úvazek (Kuchařová, 2007).

Pfeiferová (2010) uvádí, že matky samoživitelky se na pracovním trhu setkávají s řadou znevýhodnění, která komplikují jejich uplatnění. U matek samoživitelek je nižší pravděpodobnost jejich přijetí do zaměstnání a mnohdy jim je nabídnuta nižší výše měsíčního platu. U této skupiny je rovněž vyšší riziko nezaměstnanosti. V případě, že se zaměstnavatel začne potýkat s problémy, kdy musí omezovat výrobu a redukovat počet zaměstnanců, jsou mnohdy právě matky samoživitelky jeho první volbou pro jejich propuštění. Zaměstnavatelé mnohdy považují malé děti v rodině bez partnera za rizikový faktor, kvůli kterému hrozí, že žena bude mít častější absenci v práci například z důvodu nutnosti péče o její děti, pokud budou nemocné.

Podle Pfeiferové (2010) a Kuchařové (2007) mají matky samoživitelky stanoveny tři základní kritéria, podle kterých se rozhodují v průběhu hledání a výběru vhodné práce. Mezi první faktor patří **možnost sladění práce a rodiny**, s čímž se úzce pojí možnost flexibilní pracovní doby, možnost práce z domova a ochota zaměstnavatele vyjít matkám samoživitelkám vstříc. Dalším kritériem je dle autorky **finanční ohodnocení práce**, protože tento příjem představuje pro matky samoživitelky mnohdy jediný příjem, ze kterého musí financovat chod domácnosti. Finanční příjem je pro tuto skupinu velmi důležitý a často spousta matek samoživitelek musí mít k plnému úvazku ještě další přivýdělek například formou brigády nebo práce na částečný úvazek. Jako poslední faktor uvádí autorka **seberealizaci**, jelikož zaměstnání představuje pro matky samoživitelky často jediné místo, kde mohou navazovat a udržovat sociální kontakty. Matky samoživitelky pociťují hrdost za to, že mají příjem ze svého zaměstnání a o své děti se dokáží postarat bez pomoci státu prostřednictvím sociálních příspěvků. Podle Dudové (2009) jsou pro matky samoživitelky v případě hledání zaměstnání důležité ještě další

faktory jako je například **vzdálenost od jejich bydliště**, jelikož se snaží minimalizovat čas strávený dojížděním do práce.

Při návratu matky samoživitelky na pracovní trh je velmi důležitá délka jejich praxe a předchozího zaměstnání, což pro většinu těchto žen představuje velký problém z důvodu jejich pobývání v domácím prostředí na mateřské dovolené. Důležité je také nejvyšší dosažené vzdělání, aby mohly matky samoživitelky získat odpovídající zaměstnání.

3.3 Psychická zátěž

Matky samoživitelky se nepotýkají pouze s problémy ve finanční oblasti nebo s uplatněním na trhu práce, ale jejich situace představuje rovněž velkou psychickou zátěž, která může pocházet jak z výše uvedených problémů, tak i z nedostatku prostoru pro seberealizaci, pocitů nedostatečnosti, neschopnosti apod.

U matek samoživitelek existuje podle Hejzlarové (2011) vyšší riziko vzniku psychických problémů. Nedostatečný příjem rodiny má často za následek zvýšený ekonomický tlak na matku samoživitelku, u které se v důsledku tohoto tlaku sníží její psychická pohoda. Finanční problémy matek samoživitelek se mnohdy projevují i na jejich společenském životě, jelikož z finančních i časových důvodů se nemohou pravidelně vídat se svými přáteli, což vede k pocitům opuštěnosti, osamělosti apod. Vzhledem k tomu, že jsou sociální vazby velmi důležité pro emoční pohodu a pocit životní spokojenosti a pro matky samoživitelky mnohdy představují také primární zdroj podpory jejich rodičovství, vzniká v důsledku jejich absence i zhoršení psychické pohody u matky.

Psychickou pohodu matek samoživitelek rovněž způsobuje pocit osamělosti, prázdnoty a nezaplněného místa v jejich životě v důsledku ztráty partnera. Navíc přítomnost muže v rodině nepocituje pouze žena, ale také děti, které postrádají mužský vzor a otcovskou autoritu. Absence muže v rodině tak může zapříčinit změny v chování dětí a matka se mnohdy začne uchýlovat k tomu, že si toto klade sama za vinu, vyčítá si to a trápí se. To má opět negativní vliv na její psychickou pohodu a zdraví (Matoušek, 2003).

Podle Hejzlarové (2011) ovlivňují psychické zdraví matky samoživitelky pravidelné každodenní chronické příčiny stresu, mezi které patří například konflikty s dětmi, neustálý nepořádek v domácnosti, loudání dětí, neplnění jejich školních a domácích povinností, finanční stres, obavy ze selhání, nedostatek času, omezené možnosti pro seberealizaci apod.

4. Podpora matek samoživitelek ze strany státu

Matky samoživitelky se mohou velmi snadno dostat do finanční tísně, jelikož postrádají finanční podporu ze strany partnera. Některé z nich se pak mohou dostat i do hmotné nouze. Matky samoživitelky tak mnohdy potřebují mnohem větší podporu při plnění rodičovských povinností ze strany státu než ženy, které žijí v domácnosti se svým přítelem nebo manželem (Matoušek, Kolářková a Kodymová, 2005).

Jak uvádí Hasmanová Marhánková (2011) český sociální systém uvažuje přítomnost rodičů samoživitelů a nabízí jim pomoc v podobě různých příspěvků, avšak poskytovaná podpora není příliš velká. Většinou je podpora poskytována v těch případech, kdy příjem neúplné rodiny je tak nízký, že se již přibližuje k hranici životního minima. Pro výpočet různých příspěvků se vychází z hranice 2,4 nebo 2,7 násobku životního minima.

Pomoc samoživitelům ze strany státu lze rozdělit na finanční formu prostřednictvím sociální politiky a nefinanční formu prostřednictvím sociálních služeb (Matoušek, Kolářková a Kodymová, 2005).

4.1 Finanční podpora

V následující části bakalářské práce bude pozornost zaměřena na výše uvedené formy pomoci samoživitelům ze strany státu. Nejprve bude popsána finanční forma pomoci prostřednictvím výživného, peněžité pomoci v mateřství, rodičovského příspěvku, přídavku na dítě, příspěvku na bydlení, ošetrovného, dávek hmotné nouze, vdovského důchodu a sirotčího důchodu.

4.1.1 Vdovský důchod

Žena, která se stala matkou samoživitelkou z důvodu úmrtí manžela a stala se z ní vdova, má nárok na pobírání vdovského důchodu po svém zesnulém manželovi, který je vyplácen po dobu jednoho roku od smrti manžela. Výše přiznaného vdovského důchodu je závislá na výši výměry důchodu zesnulého manžela. Vdovský důchod je možné vyplácet i po delší dobu, avšak pouze za předpokladu, že se vdova stará o nezaopatřené dítě, případně o dítě, které je závislé na péči jiné osoby (Petrášek, 2014). V případě, pokud se žena znovu provdá, přestává se vdovský důchod vyplácet (Krebs, 2015).

4.1.2 Sirotčí důchod

Na sirotčí důchod vzniká nárok dítěti, které je nezaopatřené a kterému zemřel rodič nebo osoba, která jej měla v náhradní rodinné péči. Pokud by dítěti zemřeli oba rodiče, má toto dítě nárok na výplatu obou sirotčích důchodů. Výše přiznaného sirotčího důchodu je závislá na výši výměry důchodu zesnulého rodiče (Petrášek, 2014).

4.1.3 Výživné

Neúspěšným manželstvím, které skončilo rozvodem, nezaniká rodičovství ani vyživovací povinnost vůči dítěti. Výživné představuje pro matku samoživitelku další zdroj příjmu, díky kterému lépe zajistí potřeby svého dítěte. Určení výše výživného je individuální podle možností, schopností a majetkových poměrů (Radimská, 2003). Výše výživného může být určena dvojím způsobem. Buď se bývalí partneři či manželé domluví mezi sebou, nebo výši výživného určí soud. V případě druhé varianty soud při stanovení výše výživného přihlíží k příjmům obou rodičů, jejich majetkovým poměrům a také k věku dítěte. Obecně lze říci, že čím vyššího věku dítě dosahuje, tím vyšší procento z čisté mzdy rodič odvádí ve formě výživného (Hasmanová Marhánková, 2011).

V případě, kdy bývalý partner nebo manžel neplatí celou výši soudem stanoveného výživného, může na něj matka samoživitelka podat trestní oznámení a návrh na exekuci, čímž splní podmínku pro vyplácení zálohovaného výživného, který lze vyplácet po dobu dvou let (ČTK, 2020).

4.1.4 Rodičovský příspěvek

Každému rodiči, který se stará o své dítě, náleží rodičovský příspěvek v celkové částce 300 000 Kč, který může čerpat nejdéle do věku 4 let dítěte. Pokud má rodič dvě a více dětí činí rodičovský příspěvek 450 000 Kč (MPSV, 2019). Vzhledem k tomu, že

rodič si může během rodičovské dovolené přivydělat, matky samoživitelky tak mají možnost zlepšit svou finanční situaci, avšak musí zajistit péči o své dítě jinou dospělou osobou.

4.1.5 Přídavek na dítě

V případě, kdy příjem rodiny není vyšší než 2,7 násobek částky životního minima, má rodič nárok na přídavek na dítě, přičemž výše této dávky je závislá na věku nezaopatřeného dítěte. V případě potřeby je přídavek na dítě vyplácen rodiči až do dovršení 18 let věku dítěte.

4.1.6 Porodné

Porodné představuje jednorázovou dávku, na kterou mají nárok ty rodiny, kterým jejich ekonomická situace nedovoluje připravit se materiálně na příchod dítěte do rodiny. Porodné slouží pro pořízení základního vybavení, které souvisí s narozením dítěte. Podmínkou je, že příjem rodiny musí být za poslední posuzované kalendářní čtvrtletí nižší než 2,7 násobek částky životního minima. Při splnění této podmínky vzniká rodiči nárok na vyplacení porodného ve výši 13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě (MPSV, 2021).

4.1.7 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je poskytován těm, kteří mají nízké příjmy, ze kterých nejsou schopni uhradit náklady na bydlení. Na příspěvek na bydlení vzniká nárok v případě, pokud je žadatel přihlášen na daném místě k trvalému pobytu a jeho náklady na bydlení jsou vyšší než 30 % jeho čistého příjmu (MPSV, 2020).

V případě, že se matka samoživitelka ocitne v hmotné nouzi, může získat další sociální dávky, mezi které patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Další finanční pomoc představuje pro matky samoživitelky vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, peněžitá pomoc v mateřství a ošetřovné.

4.2 Sociální služby a sociální práce

Matkám samoživitelkám není nabízena pouze finanční podpora, ale také nabídka využití různých sociálních služeb, které jsou vymezeny v zákoně č. 108/2006 Sb.,

o sociálních službách. Cílem nabízených sociálních služeb je zajistit pomoc všem potřebným v jejich sociálním začlenění nebo v oblasti prevence jejich vyloučení ze společnosti. Zákon o sociálních službách upravuje celkem tři základní typy služeb, mezi které patří sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence.

V případě matek samoživitelek je důležité zmínit **základní a odborné sociální poradenství**, které je definováno v § 37 zákona o sociálních službách. Poradenství poskytuje všem zájemkyním základní a doplňující informace nezbytné k realizaci kroků, které vedou ke zlepšení nebo úplnému vyřešení jejich situace. Odborné sociální poradenství je poskytováno v občanských nebo rodinných poradnách, případně v poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí (Kodymová a Kolářková, 2005).

V případě, že matka samoživitelka pečuje o dítě, které má sníženou soběstačnost, může využít pomoc v podobě **odlehčovací služby**. Tato pomoc je určena těm rodinám, které se nepřetržitě starají o dítě nebo jiného člena rodiny se zdravotním nebo mentálním postižením. Odlehčovací služby jsou poskytovány prostřednictvím návštěvy specializovaného pracovníka v rodině nebo možností krátkodobého pobytu dítěte s postižením mimo domácí prostředí, aby se mohla matka samoživitelka vyřídit důležité věci nebo jen odpočinout a načerpat nové síly.

Matky samoživitelky mohou rovněž využívat služby v oblasti **sociální prevence**, mezi které patří například nabídka azylových domů, intervenčních center a telefonických linek krizové pomoci. Hlavním cílem nabízených služeb v oblasti sociální prevence je předcházet sociálnímu vyloučení matek samoživitelek a rovněž omezovat vznik a postupné šíření pro společnost nežádoucích jevů. Azylové domy pro matky s dětmi představují přechodné místo k bydlení v případě, že finanční situace matky samoživitelky je natolik špatná, že ani finanční dávky ji nepostačují na zajištění životní úrovně rodiny. Do služeb sociální prevence lze zařadit také ranou péči, jejímž cílem je pomoc rodinám a vývoji dítěte do 7 let věku se zaměřením na jeho specifické potřeby (Matoušek, 2013).

Samoživitelé mohou využít také **sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**, které jsou poskytovány v terénní nebo ambulantní formě a jsou určeny těm rodinám, u kterých je ohrožen vývoj dítěte z důvodu dlouhodobé sociální krize (Zákon

o sociálních službách). Sociálně aktivizační služby je možné využít jako určitou prevenci před odebráním dětí.

Pomoc samoživitelům nabízí řada nestátních, neziskových nebo jiných organizací, mezi které patří například Asociace neúplných rodin, Klub svobodných matek, APERIO Společnost pro zdravé rodičovství, Hnutí pro život apod. Cílem **Asociace neúplných rodin** je zlepšení legislativních podmínek se zaměřením na samoživitele, poskytování poradenství v oblasti samoživitelství a bezplatnou pomoc při vymáhání alimentů. Nezisková organizace **Klub svobodných matek** nabízí matkám samoživitelkám pomoc v oblasti sociálního začlenění a při zvládání běžných životních situací a rovněž jim poskytuje veškeré dostupné informace o samoživitelství, online poradnu a bezplatnou právní pomoc v případě vymáhání alimentů. **Společnost pro zdravé rodičovství APERIO** nabízí samoživitelům pomoc vytvářet bezpečné zázemí pro jejich děti, snaží se u zaměstnavatelů prosazovat a vyjednávat rovné příležitosti a možnosti pro muže a ženy a pomáhá vyrovnat se rodičům samoživitelům nejen s měnícími se nároky jejich dětí, ale také s měnícími se nároky celé společnosti. Společnost rovněž pomáhá matkám samoživitelkám s jejich návratem na trh práce. Organizace **Hnutí pro život** nabízí pomoc těhotným ženám, které se nacházejí v bezvýchodné životní situaci, jsou samy a případně je na ně vyvíjen nátlak k tomu, aby podstoupily interrupci.

5. Metodika a cíl práce

5.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumu bakalářské práce je zjistit, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti a jaké mají zkušenosti s využíváním poskytované státní podpory. V rámci výzkumného šetření byly stanoveny tři základní výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké mají matky samoživitelky povědomí o možnostech v oblasti státní sociální podpory a do jaké míry této podpory využívají?

Výzkumná otázka č. 3: V čem spatřují matky samoživitelky nedostatky v současné státní sociální podpoře?

5.2 Metodologie výzkumného šetření

Metodologií výzkumného šetření v rámci předkládané bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Jak uvádí Žižlavský (2003) v rámci kvalitativního výzkumu se výzkumník snaží porozumět všem pojmům, které se odehrávají v každodenním životě aktérů tohoto výzkumu. Hlavním cílem výzkumného šetření je analyzovat a porozumět kompletní problematice matek samoživitelek v oblastech vymezených stanovenými výzkumnými otázkami.

Kvalitativní výzkum je možné podle Dismana (2000) definovat jako nenumерické výzkumné šetření zaměřené na interpretaci sociální reality. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je pak odhalit a pochopit význam zkoumaného jevu, který je podložený sdělenými informacemi. Podle Hendla (2005) je hlavní výhodou kvalitativního výzkumu možnost získat individuální a detailní pohled jednotlivce a jev je zkoumaný, případně pozorovaný, ve svém přirozeném prostředí. Nevýhodou je pak podle autora časová náročnost výzkumu, neplatnost výsledků pro jiné prostředí nebo podmínky a v neposlední řadě také skutečnost, že konečný výsledek výzkumu může být do určité míry ovlivněný osobními preferencemi výzkumníka.

5.2.1 Polostrukturovaný rozhovor

Mezi základní metody kvalitativního výzkumu patří volný, polostrukturovaný a strukturovaný rozhovor. Metoda volného rozhovoru je charakteristická především neformálním vedením a volným průběhem kladených otázek, které nejsou dopředu naplánované. Vznikají v průběhu rozhovoru na základě získávaných informací od informanta, na které výzkumník reaguje a snaží se je více rozvést. V rámci volného rozhovoru nemusí mnohdy informant ani tušit, že je objektem v realizovaném výzkumném šetření. V rámci polostrukturovaného rozhovoru má výzkumník připraveny otázky, které musí být v průběhu rozhovoru položeny, avšak není stanoveno jejich přesné pořadí a forma pokládání otázek může být upravena podle potřeb a vědomostí daného informanta. V průběhu polostrukturovaného rozhovoru je možné klást doplňující otázky, aby výzkumník získal detailnější informace. Interpretace získaných dat z realizovaného výzkumu je tak jednodušší. V rámci strukturovaného rozhovoru je pevně stanovený jeho průběh, který řídí výzkumník. Všechny otázky jsou předem připraveny včetně jejich přesného znění a pořadí, ve kterém budou kladeny. Vyhodnocení získaných dat ze strukturovaného rozhovoru je jednoduché, avšak nevýhodou této metody je absence navázání přirozeného dialogu mezi výzkumníkem a informantem (Reichel, 2009).

Pro účely výzkumného šetření v rámci předkládané bakalářské práce byla zvolena metoda polostukturovaného rozhovoru, která se autorce jeví jako nejvhodnější. Hlavním důvodem, proč byla tato metoda zvolena, je možnost připravit si dopředu soubor otázek, které budou jednotlivým informantům pokládány, avšak v případě potřeby mohou být v průběhu rozhovoru doplněny o další otázky. Soubor otázek navíc nemá pevně stanovené pořadí, ani přesné znění, tudíž je může výzkumník přizpůsobit okolnostem. Určitým rizikem polostrukturovaného rozhovoru je však podle Miovského (2006) obtížnější analýza získaných informací a možná odchylka od hlavní struktury rozhovoru. Je tedy nezbytné, aby výzkumník v průběhu rozhovoru usměrňoval informanta a udržel ho tak u hlavního tématu.

5.2.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor pro tuto bakalářskou práci představuje celkem sedm respondentek, které jsou matky samoživitelky. V rámci výzkumného souboru byl využit

záměrný výběr respondentů, jelikož se jedná o malý vzorek doprovázený nižší reprezentativností. Cílem záměrného výběru tak bylo zajistit heterogenost výzkumného vzorku. Jednotlivé respondentky – matky samoživitelky byly vybrány tak, aby splňovaly následující podmínky:

- pocházely z různého prostředí;
- měly odlišný stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání;
- měly děti v odlišném věku;
- měly odlišné zkušenosti s využíváním státní sociální podpory.

Pro potřeby výzkumného šetření byla stanovena pouze jedna pevně daná podmínka, kterou je pracovní poměr všech respondentek, aby bylo možné zanalyzovat situaci matek samoživitelek v pracovním prostředí. Podmínka zaměstnanosti byla zvolena z důvodu zjištění míry variability a možností ke změnám v pracovním prostředí ze strany jejich zaměstnavatele, který může pracovní podmínky do určité míry přizpůsobit individuálním potřebám matek samoživitelek. Všechny matky samoživitelky, které se zúčastnily výzkumného šetření, žijí v různých krajích České republiky a do své situace se dostaly za odlišných okolností. Díky tomu bude zajištěna rozmanitost výzkumného vzorku a na základě realizovaného výzkumu bude získán celkový obraz současného stavu vybrané sociální skupiny, kterou jsou matky samoživitelky, avšak pro zajištění obecnějšího rámce získaných dat by bylo nezbytné zajistit mnohem větší výzkumný soubor.

Respondentka 1 je ve věku 44 let, jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je středoškolské vzdělání s maturitou a má jedno dítě, syna ve věku 17 let. Matkou samoživitelkou se stala krátce po narození svého jediného syna a již několik let nemá žádný vztah. V současné době je zaměstnaná na hlavní pracovní poměr na pozici administrativní pracovnice. V průběhu výchovy svého syna čerpala státní sociální podporu.

Respondentka 2 je ve věku 38 let, jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je středoškolské vzdělání s maturitou a má syna ve věku 11 let. V současné době je zaměstnána na plný pracovní úvazek na pozici administrativní pracovnice a k tomu pracuje ještě u jiné společnosti na částečný pracovní úvazek. S partnerem mají roční vztah. Již několik let nevyužívá státní sociální podporu.

Respondentka 3 má 45 let a vystudovala střední školu. Má celkem dva syny. Prvorozený syn oslavil nedávno 22 let a již se osamostatnil. Druhý syn je ve věku 19 let a trpí kombinovaným tělesným a mentálním postižením. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu stále žije u své matky, která se o něj stará. Respondentka je zaměstnaná na hlavní pracovní poměr v oblasti telekomunikace na pozici telefonní operátorky. Již několik let využívá státní sociální podpory. V současné době nemá žádný partnerský vztah.

Respondentka 4 je ve věku 25 let a má čtyřletého syna. Jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je bakalářské studium na vysoké škole, v současné době pracuje v oblasti bankovníctví. S čerpáním sociální podpory má zkušenosti. Matkou samoživitelkou je již od narození svého syna.

Respondentka 5 je ve věku 35 let, vystudovala vysokou školu a má šestiletou dceru, o kterou se střídavě stará s otcem. Respondentka má dlouhodobý vztah. V současné době pracuje na hlavní pracovní poměr v nadnárodní společnosti ve funkci manažerky. Státní sociální podporu v současné době nevyužívá.

Respondentka 6 je ve věku 52 let a vystudovala střední školu s maturitou. Má dvě děti, dceru ve věku 10 let a syna ve věku 25 let. Do role matky samoživitelky se dostala po náhlém úmrtí jejího manžela před třemi lety. V současné době se stará pouze o dceru, jelikož syn se před čtyřmi lety osamostatnil. V současné době nemá žádný partnerský vztah a pracuje na plný úvazek jako dělnice ve výrobě.

Respondentka 7 má 33 let, vystudovala střední odborné učiliště a má sedmiletou dceru. V současné době nemá žádný partnerský vztah a je zaměstnána na hlavní pracovní poměr v pohostinství. Aktuálně využívá státní sociální podporu.

Všechny respondentky, které se výzkumu zúčastnily, byly ujištěny o anonymitě všech poskytnutých informací a jejich výhradnímu použití pouze k účelům této bakalářské práce. Respondentky byly v průběhu rozhovorů velmi ochotné a mluvily otevřeně. Matky samoživitelky, které se do průzkumu zapojily, byly informovány o tom, že jejich účast je zcela dobrovolná a nebude jim za ni poskytnuta žádná finanční kompenzace. V průběhu práce nejsou uvedena jména respondentek a všechna jména dětí, které matky samoživitelky v průběhu rozhovoru uvedly, jsou změněna, aby byla zachována anonymita. Rozhovory probíhaly osobní formou v kavárně při kávě nebo

v prostorách knihovny, aby bylo zajištěno neutrální prostředí, které bude respondentkám příjemné. Pouze u jedné respondentky byl rozhovor realizován prostřednictvím telefonického hovoru. Rozhovory s respondentkami probíhaly v období mezi lednem až únorem roku 2020.

6. Analýza výzkumného šetření

Analýza získaných informací v rámci průzkumu od jednotlivých respondentek byla provedena na základě využití otevřeného kódování představující proces rozebírání, prozkoumávání, pozorování a kategorizace získaných dat. V rámci této analýzy na základě otevřeného kódování je použito označování a kategorizace jednotlivých pojmů.

Veškerá získaná data z průzkumu jsou rozdělena do jednotlivých kategorií, která byla určena na základě stanovených výzkumných otázek. Z jednotlivých kategorií odpovídajících výzkumným otázkám jsou pak odvozeny podkategorie, které se vztahují ke stejné problematice.

V následující části práce budou výsledky průzkumu rozděleny do tří stěžejních kategorií:

- kategorie 1: Matka samoživitelka a její role;
- kategorie 2: Sociální podpora a sociální práce;
- kategorie 3: Co by matkám samoživitelkám pomohlo.

V jednotlivých výše uvedených kategoriích jsou vytvořeny subkategorie, které se řídí podle stanovených výzkumných otázek s cílem rozdělit získaná data z rozhovorů s respondentkami do jednotlivých oblastí, které se řídí hlavními třemi stanovenými výzkumnými otázkami.

6.1 Kategorie 1: Matka samoživitelka a její role

V rámci výzkumu, který byl realizován na základě rozhovorů, byly jednotlivým respondentkám kladeny otázky, jejichž cílem bylo zjistit, jak se vyrovnávají se svou rolí matky samoživitelky, jestli vnímají a pociťují ze svého okolí nějaká omezení nebo předsudky, zda považují své postavení matky samoživitelky ve společnosti za stigma, jaká je jejich finanční situace, zda jejich finanční zdroje stačí na pokrytí základních potřeb domácnosti a další výdaje, jaký dopad na ně má výpadek druhého příjmu a v neposlední řadě bylo také cílem zjistit, zda vůbec a jak vychází matkám samoživitelkám vstříc jejich zaměstnavatel. Cílem výše uvedených otázek je zodpovězení hlavní výzkumné otázky, která se zaměřuje na to, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v rámci celé společnosti.

6.1.1 Jak zvládají a vnímají svou roli matky samoživitelky

Z provedeného průzkumu vyplynulo, že oslovené matky samoživitelky nevnímají své postavení ve společnosti jako stigma. Všechny respondentky se rovněž shodly na názoru, že jejich postavení v roli matky samoživitelky není vůbec jednoduché. Například respondentka 4 uvedla, že ve svém postavení matky samoživitelky se potýká s problémy, ale na druhou stranu to byla její svobodná volba, jelikož ve vztahu nebyla šťastná a shledala jej za velmi nefunkční. Respondentky 2, 3 a 5 zase uvedly, že vnímají a cítí určité odsouzení ze strany společnosti za to, v jaké situaci se ocitly, avšak žádná z nich nepovažuje svou situaci v rámci společnosti za neúnosnou. Převážná většina respondentek (kromě respondentky 5) se shodla na tom, že největším úskalím je pro ně finanční zajištění chodu domácnosti.

Mezi další komplikované oblasti v životě matek samoživitelek patří typ jejich pracovního úvazku, jelikož žádná z respondentek nepracuje na zkrácený pracovní úvazek. Přestože by tuto možnost ve své situaci uvítaly, z finančních důvodů jsou nuceny pracovat na plný úvazek, přičemž respondentka 2 uvedla, že kvůli finančnímu zajištění domácnosti musí mít dva pracovní poměry. Všechny respondentky se pak shodly na tom, že pokud jejich dítě onemocní a ony se o něj musí doma starat, přičemž to znamená snížení jejich pravidelného měsíčního příjmu, jedná se z jejich strany o velmi špatně akceptovanou situaci.

6.1.2 Předsudky společnosti vůči matkám samoživitelkám

Následující podkategorie je zaměřena na analýzu a interpretaci otázky, zda respondentky vnímají od svého okolí nějaké předsudky a zda vnímají svou situaci matky samoživitelky jako stigma. Z výsledků průzkumu vyplynulo, že respondentka 1 nepovažuje svou situaci za stigma a ani to tak necítí ze strany svého okolí. Respondentka 5 zase uvedla, že nemá žádné problémy s tím, pokud ji společnost odsuzuje za její roli svobodné matky, avšak podle jejího názoru lze považovat za nevhodné chování společnosti to, že toto okolí není schopné akceptovat plnohodnotnou výchovu dítěte v neúplné rodině, tedy bez přítomnosti otce. Lidé se jí prý často ptají na to, proč zkrachoval její vztah s otcem dítěte nebo kde momentálně otec dítěte bydlí a s kým. Respondentka 5 pochází rovněž z neúplné rodiny, její matka byla rovněž matkou samoživitelkou. Z porovnání obou situací, tedy své i svojí matky, vyvodila závěr, že

v současné době již není svobodné mateřství stigmatizováno. Respondentka 7 je toho názoru, že oproti ostatním matkám, které žijí v úplné rodině, má určité nevýhody, především existenční a časové (nedostatek financí a času). Respondentka 3 zase uvedla, že se s předsudky společnosti a stigmatizací svobodného mateřství setkala osobně, přičemž se jednalo především s odsuzováním společnosti jejího odhodlání neumístit své dítě do institucionální péče, kde se starají o těžce tělesně a duševně postižené děti. Rozhodla se o své dítě postarat sama, což vedlo k rozpadu její rodiny. Respondentka uvedla, že se její kolegové v práci přikláněli k postoji, který zaujímal její bývalý manžel, a sice umístit jejich dítě do institucionální péče. To ji přivedlo k myšlence, že její kolegové odsuzují její svobodné mateřství, avšak jedná se o mylnou domněnku.

Se skutečným odsuzováním svobodného mateřství se však setkala respondentka 2, která stále není se svou situací matky samoživitelky zcela smířená. Dříve se s předsudky okolí setkal i její syn, kterému se děti ve škole posmívaly, že je z neúplné rodiny, že nemá otce. Tyto posměšky však naštěstí již ustaly. Nicméně sama respondentka se stále potýká s odsuzováním, a to především ze strany své vlastní rodiny, která jí dává za vinu rozpad jejího manželství a navíc ji považuje za nezodpovědnou svobodnou matku. Lze se domnívat, že postoj její rodiny je zřejmě zčásti způsoben uzavřeností respondenty, která v průběhu rozhovoru naznačila, že její rodina nezná a ani nebude znát skutečné důvody rozpadu jejího manželství. Stejně pak jako respondentka 5 se často potýká s nevhodnými dotazy od okolí, proč se její manželství rozpadlo a kde žije otec dítěte.

6.1.3 Finanční situace

Třetí podkategorie je zaměřena na finanční situaci matek samoživitelek, konkrétně na to, zda mají dostatek finančních zdrojů, ze kterých si mohou dovolit hradit nejen chod domácnosti, ale také zájmové činnosti svých dětí či zaplatit hlídání, jak řeší situaci výpadku jejich příjmu a zda otec dítěte pravidelně finančně přispívá na výchovu dítěte.

Jedinou matkou samoživitelkou v průzkumu, která se nenachází ve finančních problémech, je respondentka 5, které je 36 let a má vystudovanou vysokou školu. Tato žena pracuje na velmi dobře finančně ohodnocené pozici, tudíž se nepotýká s finančními problémy. Tuto respondentku lze považovat za lépe ekonomicky i sociálně postavenou než ostatní matky samoživitelky, které se průzkumu zúčastnily. Navíc se respondentka 5

rozešla s otcem svého dítěte v dobrém, zůstali přáteli a oba spolupracují nejen na výchově, ale také na finančním zajištění potřeb jejich dítěte. Přesto je i pro tuto problematická situace, kdy její dítě onemocní a ona s ním musí zůstat doma, což představuje finanční výpadek.

Rovněž i respondentka 4 má díky vyššímu vzdělání lépe placené zaměstnání. Nicméně v průběhu rozhovoru přiznala, že ji velmi pomáhá její přítel, se kterým žije. Díky tomu se zvýšila její životní úroveň. Pokud by se však s přítelem rozešla, nastaly by problémy především v oblasti bydlení. Respondentka 3 rovněž uvedla, že se nenachází ve finanční nouzi, protože jedno z jejich dětí je již samostatné a vydělává si a druhé dítě zase pobírá invalidní důchod. Navíc i ona sama pracuje, tudíž má dostatek financí na chod domácnosti. Ostatní matky samoživitelky, které se zúčastnily průzkumu, však mají finanční situaci již složitější.

Respondentka 2 uvedla, že pro zajištění dostatečného výdělku musí mít dokonce dvě zaměstnání, jedno na hlavní a druhé na zkrácený pracovní úvazek. I přesto musí velmi pečlivě rozmyslet, za co vydělané peníze utratí. V těchto případech je velmi důležitá finanční spoluúčast ze strany otce dítěte. V případě respondentky 6 představuje další příjem do rodiny sirotčí důchod, jelikož její manžel zemřel. Respondentka 3 uvedla, že dříve se otec dětí na výchově finančně podílel, avšak v současné době to již není aktuální, jelikož děti jsou již dospělé. V případě respondentky 5 se bývalý partner a otec dítěte podílí na finančním zabezpečení oproti ostatním velmi štedře, jelikož na dítě své dítě přispívá rovným dílem. Finanční podporu poskytuje také otec dítěte v případě respondentky 1. Ovšem respondentky 2 a 4 uvedly, že jejich bývalí partneři sice přispívají na své děti pravidelně, avšak pouze částku, která jim byla vyměřena soudem. Problém tak pro obě matky představují jednorázové a nenadálé finanční výdaje. Pokud matky chtějí na tyto mimořádné výdaje přispět od otců, musí vše doložit a vyjednávat. Respondentka 7 má ze všech zúčastněných matek samoživitelek situaci nejtěžší, jelikož otec dítěte neplatí pravidelně soudem vyměřené výživné, což ji přivádí do finančních potíží.

Finanční výpomoc ze strany rodiny uvedly pouze tři respondentky (1, 3 a 7). Navíc respondentka 7 uvedla, že tato finanční výpomoc je jí poskytována pouze formou půjčky. V případě hlídání nemají některé matky samoživitelky dostatek finančních prostředků, ze kterých by tuto službu zaplatily. A jelikož většina z nich pracuje na hlavní pracovní

úvazek, bez zajištění hlídání dětí se neobejdou. Respondentka 3 vyřešila hlídání denním stacionářem, respondentka 5 zase nemá s hlídáním finanční problémy, ale spíše psychický, jelikož své dítě nedokáže svěřit nějakému cizímu člověku. Z tohoto důvodu jí s hlídáním pomáhá otec dítěte. Ostatní respondentky se však shodly na tom, že zajištění placeného hlídání pro představuje luxus, který si z finančních důvodů nemohou dovolit. Stejně tak je pro finančně nedostupná i soukromá mateřská škola. Respondentkám tedy s hlídáním pomáhá jejich rodina nebo přátelé. Respondentka 1 uvedla, že své dítě musela dříve brát do svého zaměstnání s sebou a k tomuto řešení je nucena i respondentka 2, která nemá jinou možnost.

Další oblastí vztahující se k finanční situaci matek samoživitelek je možnost dovolit si zafinancovat zájmové činnosti jejich dětí. Respondentka 4 má dítě nízkého věku, tudíž zatím neřeší financování zájmových činností. Respondentka 5 může zase své dceři dopřát vše, co potřebuje, jelikož se o výdaje dělí rovným dílem s otcem dítěte. V případě třetí respondentky probíhá zájmová činnost jejího syna, který trpí zdravotním postižením, v rámci jeho pobytu v denním stacionáři. Zbývající respondentky 1, 2, 6 a 7 pak volí ty zájmové činnosti, které si mohou finančně dovolit. Upřednostňují spíše zájmové kroužky organizované školou, jelikož tyto činnosti jsou pro ně cenově dostupné. Větší problém se zájmovými kroužky má respondentka 2, která má sice dvě práce, ale i tak se musí pečlivě zamýšlet nad každou vydanou korunou. Vzhledem k tomu, že je její dcera hudebně nadaná, rozhodla se investovat finance do hudební školy, avšak na ostatní zájmové kroužky jí nezbyvá příliš mnoho financí a dává tak přednost těm, které pořádá škola.

6.1.4 Vstřícnost zaměstnavatelů vůči matkám samoživitelkám

Dalším cílem průzkumu bylo zjistit, zda respondentkám stačí jejich měsíční příjem ze zaměstnání, zda jim vychází jejich zaměstnavatel vstříc v jejich situaci, jak jejich zaměstnavatelé reagují na nutnost čerpání ošetřování člena rodiny v případě nemoci dítěte, zda jsou ochotni je uvolnit ze zaměstnání a zda by respondentky uvítaly možnost práce na zkrácený úvazek.

Respondentka 5 uvedla, že její měsíční příjem je pro ni dostačující, její zaměstnavatel má velmi dobrý přístup k matkám a navíc má možnost pracovat z domova. O možnosti pracovat na zkrácený úvazek nikdy neuvažovala, vyhovuje jí současné zaměstnání i typ úvazku. Rovněž i respondentka 3 považuje svůj současný příjem ze zaměstnání za

dostačující. V době, kdy byly její děti nižšího věku, pracovala na zkrácený úvazek a měsíční příjem je tehdy vůbec nestačil na zajištění chodu domácnosti. Musela si tedy přivydělávat na různých brigádách. V současné době je ve své práci na plný úvazek spokojená, pokud potřebuje volno na návštěvu lékaře se svým dítětem, zaměstnavatel jí bez problémů uvolní. Respondentka 4 přiznala, že by si bez svého přítele nemohla dovolit ani současné bydlení, tudíž její měsíční příjem je nedostatečný. Rovněž uvedla, že ze strany svého zaměstnavatele pociťuje určitou neochotu při akceptaci její absence v práci z důvodu ošetřování jejího nemocného dítěte. O částečném úvazku neuvažuje, jelikož by se její finanční situace ještě více zhoršila. Respondentka 1 byla nucena změnit zaměstnání, jelikož bývalý zaměstnavatel měl problém s jejím uvolněním a nevycházel jí vstříc, často musela hledat kompromisy. V dalším zaměstnání je již spokojená, současný zaměstnavatel jí vychází vstříc a péče o nemocné dítě tak již není problém. O částečném úvazku však také neuvažuje, jelikož by se její finanční situace zhoršila. Respondentka 7 označila svůj měsíční příjem ze zaměstnání za nedostatečný. Její zaměstnavatel sice akceptuje žádost o volno z důvodu péče o nemocné dítě, ovšem někdy zase vyžaduje po respondentce zůstat v práci přesčas. Zkrácený pracovní úvazek by sice respondentka uvítala, ale z finančních důvodů je tento typ úvazku pro ni nevhodný. Respondentka 6 uvedla, že její zaměstnavatel není příliš vstřícný a o částečném úvazku neuvažuje, jelikož by z nižšího příjmu neměla šanci pokrýt veškeré výdaje spojené s domácností, jelikož ani v současné době jí příjem ze zaměstnání na plný úvazek nestačí a velkou pomocí je pro ni pobírání vdovského důchodu. Respondentka 2 má celkem dva pracovní poměry, jeden na hlavní a druhý na zkrácený úvazek. Uvedla, že u jejího hlavního zaměstnavatele je problém vzít si pár hodinové volno na lékaře. Zkrácení úvazku u ní nepřichází vůbec v úvahu, jelikož i se dvěma příjmy těžce vychází.

6.2 Kategorie 2: Sociální podpora a sociální práce

V další kategorii je pozornost zaměřena na oblast sociální podpory a sociální práce, které jsou poskytovány matkám samoživitelkám. Otázky kladené v průběhu rozhovoru měly za cíl zjistit, jaké mají respondentky povědomí o tom, že mohou využívat státní sociální podporu a sociální pomoc v rámci tzv. sociální práce. Rovněž bylo cílem zjistit, do jaké míry tuto oblast využívají. V rámci výzkumného šetření bylo dále zjišťováno,

jaké mají zdroje informací, kde a jak čerpají potřebné údaje o sociální podpoře či sociální práce, zda jsou veškeré potřebné informace pro respondentky dostupné a srozumitelné, zda jim informace poskytují i samotní úředníci a jaké mají osobní zkušenosti s čerpáním sociální podpory a poskytovanou sociální prací.

6.2.1 Míra využití státní sociální podpory

V následující podkategorii je provedena analýza v oblasti využívání státní sociální podpory matkami samoživitelkami.

Respondentka 2 uvedla, že nevyužívá žádné příspěvky ze státní sociální podpory, jelikož zastává názor, že pokud je schopna pracovat, neměla by žádné příspěvky od státu pobírat. V rozhovoru přímo uvedla, že pokud by pobírala příspěvky, cítila by se jako vyžírka a to nechce. Její špatná finanční situace ji však přivedla před časem na myšlenku, že by mohla využít alespoň příspěvek na bydlení a přídavek na dítě, jelikož s příjmem ze dvou zaměstnání stále nevychází. Ovšem když zjistila, kolik vyřizování by ji čekalo, ztratila o tyto příspěvky zájem. Respondentka 5 rovněž žádné příspěvky nepobírá, pouze čerpala mateřskou a rodičovskou dovolenou. Z rozhovoru vyplynulo, že respondentka nemá potřebu čerpat nějaký příspěvek a podle výše jejího měsíčního příjmu by zřejmě ani neměla nárok. Respondentka 3 v současné době čerpá příspěvek na péči o syna se zdravotním postižením, navíc její syn pobírá invalidní důchod. Respondentka uvedla, že v minulosti čerpala také dávky v hmotné nouzi, přídavky na dítě, příspěvek na bydlení či příspěvek na mobilitu. Respondentka 1 v minulosti využila příspěvku na bydlení, jednorázových finančních příspěvků na rekonstrukci bytu a pořízení školních pomůcek pro děti a příspěvky na elektřinu a plyn. V současné době však již žádný příspěvek nepobírá a ani na něj nemá nárok. Respondentka 4 čerpala pouze rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení, avšak již nějakou dobu jí na tyto příspěvky nevzniká nárok. Respondentka 6 čerpala mateřskou a rodičovskou dovolenou a dále také využila pomoci v hmotné nouzi. V současné době pobírá z důvodu úmrtí manžela vdovský důchod, její dcera zase pobírá sirotčí důchod. Dále respondentka pobírá přídavky na dítě. Respondentka 7 uvedla, že v současné době pobírá jak příspěvek na dítě, tak příspěvek na bydlení.

6.2.2 Dostupnost informací

Další oblastí v rámci kategorie je zjistit, jak jsou respondentky informované o možnosti čerpání státní sociální podpory, z jakých zdrojů tyto informace čerpají a jak hodnotí jejich dostupnost. Rovněž bylo cílem zjistit, jaký přehled mají respondentky o tom, na jaké příspěvky mají nárok a jaké mají osobní zkušenosti s dostupností státní sociální podpory.

Respondentka 1 uvedla, že státní sociální podporu čerpala již od roku 2001, kdy musela veškeré potřebné informace získat především u svých známých nebo přímo na úřadech, jelikož neměla možnost připojení na internet a online vyhledat potřebné informace. Respondentka rovněž uvedla, že tehdy příliš informací neměla a vzhledem k tomu, že je přesvědčená, že v současné době jí nevzniká žádný nárok na pobírání jakéhokoliv příspěvku, nemá přehled ani nyní. Z rozhovoru však vyplynulo, že se obává, aby v budoucnosti nepotřebovala dávku v hmotné nouzi, a to z důvodu necitlivého a neochotného přístupu úředníků. Tuto obavu v ní vyvolala osobní zkušenost její velmi dobré přítelkyně. Respondentka 3 je dle svého názoru velmi zkušenou v oblasti získávání potřebných informací v oblasti sociální podpory, na které má ze zákona nárok. Rovněž uvedla, že má zkušenosti i s žádostí o poskytnutí podpory neziskovým organizacím. Respondentka v rozhovoru uvedla, že dokonce dříve získávala finanční prostředky i formou sponzorské podpory. Před pár lety se začala angažovat v různých sdruženích rodičů, kteří se stejně jako ona starají o své postižené dítě. Respondentka se rovněž velmi dobře orientuje na sociálních sítích, ze kterých čerpá převážnou část potřebných informací. Zkušenosti rovněž uvedla i v oblasti zamítnutí žádosti o dávku a odvolání se proti tomuto zamítnutí. Připustila však, že v takových situacích je nezbytné, aby byl člověk průbojný a nevzdával se. Respondentka 4 čerpá potřebné informace především na sociálních sítích, jelikož má negativní zkušenosti se získáváním informací od úředníků po telefonu. Nespočetněkrát se jí stalo, že telefon jí na úřadu nikdo nezvedl, ani nezavolal zpět. Proto se rozhodla pro čerpání informací ze sociálních sítí, případně osobně. V současné době však již z důvodu vyššího příjmu žádné příspěvky ani dávky nepobírá. Respondentka 5 čerpala pouze mateřskou a rodičovskou dovolenou, žádné příspěvky ani sociální dávky nepobírala a ani na ně nemá nárok, jelikož její příjmy jsou dostačující a na výchově o dítě se podílejí s bývalým partnerem rovným dílem. Respondentka 6 je přesvědčena

o tom, že je sama schopna si potřebné informace zjistit a domnívá se, že má dobrý přehled o tom, na jaké dávky jí vzniká nárok nebo ne. Poukázala však na obtížnou dostupnost informací, pokud se jedná o nestandardní situaci. Informace pak čerpá z internetu nebo osobně na příslušném úřadě. Respondentka 7 je stejného názoru, a sice že má dobrý přehled o všech svých nárocích na příspěvky a veškeré potřebné informace čerpá především z internetu.

6.2.3 Osobní zkušenosti s úřady a úředníky

Úřad představuje hlavní spojovací článek mezi obyvatelstvem a státní sociální podporou. Cílem této podkapitoly je zjistit, jakou mají matky samoživitelky, které se zúčastnily průzkumu, osobní zkušenost s jednáním ze strany úředníků na příslušných úřadech, jaké byly jejich pocity v průběhu žádání o státní sociální podporu a zda jim úředníci poskytovali potřebné informace, aniž by respondentky kladly předchozí dotazy.

Z výzkumu vyplynulo, že většina respondentek se nezávisle na sobě shodla na tom, že úředníci nejsou příliš ochotni sdělovat z vlastní iniciativy jakékoliv informace. Nicméně velmi pozitivní zkušenost má respondentka 1, která se vždy setkala s velmi ochotnou pomocí a to i nad rámec povinností daného úředníka. Jednalo se například o pomoc s vyplněním formulářů.

Podobně kladné zkušenosti má také respondentka 3, která se na příslušných úřadech setkala s ochotou, úřednice jí vždy pomohly. Avšak uvedla, že při vyřizování pro čerpání dávky v hmotné nouzi se cítila velmi nepříjemně. Když byla vyřizovat příspěvek na péči o jejího nemocného syna, tak se cítila mnohem lépe, jelikož tento krok dělala pro něj. Respondentka 4 uvedla, že při svém prvním setkání s úředníky na příslušném úřadu měla dobrý pocit, jelikož se k ní chovali velmi mile. Dle jejího názoru velmi záleží na osobním přístupu každého úředníka nebo úřednice. Při vyřizování příspěvku na bydlení se však setkala s velkou neochotou a tato zkušenost byla pro ni zřejmě natolik nepříjemná a ponižující, že se k danému tématu nechtěla již dále vyjadřovat. Respondentka 7 se v průběhu vyřizování příspěvku na bydlení cítila nepříjemně, potýkala se s problémy s vyplněním potřebných formulářů a ze strany úřednic se setkala s velkou neochotou a odměřeným jednáním.

Nejhorší zkušenosti má však respondentka 6, k níž se při vyřizování příspěvku v hmotné nouzi chovala úřednice velmi necitlivě a neochotně. Vzhledem k tragickému úmrtí jejího manžela na tom nebyla po psychické stránce nejlépe a přístup úřednice její stav ještě zhoršil. Tam, kde hledala pomoc a radu, k ní zaujímali velmi negativní, neochotný a necitlivý přístup. Nedlouho na to se respondentka psychicky zhroutila a byla hospitalizována. Je stále přesvědčena o tom, že za toto zhroucení může z větší části také přístup úřednice, který byl pro ni poslední kapkou.

6.3 Kategorie 3: Co by matkám samoživitelkám pomohlo

V rámci rozhovorů byla každé respondentce položena otázka, co by jí z jejího pohledu pomohlo a co by ráda změnila ve stávajícím systému sociální péče, pokud by mohla. Rovněž byl každé z nich položen dotaz, jaké všechny podklady musely dokládat na úřadě, aby získaly příspěvek, jak složité pro ně toto vyřizování bylo a co by jim v jejich situaci mohlo pomoci. Cílem této části je zjistit, co ztěžuje vybraným respondentkám jejich životní situaci a co by rády změnila a uvítaly.

Respondentka 1 uvedla, že má v oblasti jednání s úředníky dobré zkušenosti. Přiznala však, že přestože k ní byly úřednice vždy vstřícné a milé, příliš mnoho informací jí neposkytovaly, a tak si musela sama aktivně zjišťovat, na co vše jí vzniká nárok. Neochotu pracovníků na úřadech prý chápe a odůvodňuje to množstvím klientů, které musí za den obsloužit. Respondentka dále uvedla, že vyplnění potřebných formulářů pro ni bylo velmi složité a bez pomoci úřednice by to sama nezvládla. Rovněž upozornila na velké množství různých podkladů, které musela v průběhu vyřizování příspěvku doložit, a to i opakovaně, aby její nárok i nadále trval. Její postoj k byrokracii je však velmi tolerantní, nestěžuje si ani na nedostatek poskytovaných informací. Přestože zaujímá tolerantní a smířlivý přístup, obává se, že by do budoucna musela někdy znovu žádat o příspěvky, jelikož její přítelkyně se jí svěřila s velmi nepříjemnou a negativní zkušeností z místního úřadu, kde se setkala s ponižením ze strany úřednice. Tohoto přístupu se bojí rovněž respondentka.

Respondentka 2 rovněž uvedla některé nedostatky v systému státní sociální podpory. Od žádosti o sociální příspěvky ji odradila velká byrokracie, tudíž se pomoci státu dobrovolně vzdala. Změnu by však uvítala především v oblasti stanovení soudem

vyměřeného výživného ze strany otce. Dle jejího názoru by bylo vhodné upravit výši výživného tak, aby to odpovídalo reálným potřebám dítěte, jelikož současná stanovená výše je nevyhovující. Respondentka rovněž uvedla, že v případě nižšího vyměřeného výživného nemusí otec dítěte příliš slevit ze své životní úrovně, avšak matka samoživitelka, která se o dítě stará, je kvůli tomu mnohdy odsouzena k životu na hraně chudoby, jelikož jí nestačí příjmy na pokrytí chodu domácnosti a zajištění všech potřeb dítěte.

Respondentka 3 má velmi dobré zkušenosti s úředníky na příslušných úřadech, avšak i přes jejich ochotné a vstřícné chování si musela sama zjistit, na jaké dávky má nebo nemá nárok. Podle ní je tedy nezbytné, aby žadatel aktivně přistupoval sám od sebe k získávání všech potřebných informací. Rovněž je podle ní velmi psychicky náročné jednat s příslušnými úřady, jelikož sama má zkušenosti se zamítnutím žádosti o příspěvek a následným odvoláním proti tomuto rozhodnutí. Navíc se pak může člověk cítit i poníženě. Vzhledem k tomu, že si žadatel musí mnohdy sám zjišťovat informace o tom, na co má a na co nemá nárok, respondentka pochybuje, že méně vzdělaní lidé s nižší schopností orientace na internetu a na sociálních sítích, si budou schopni sami zjistit veškeré potřebné informace o jejich nárocích. Respondentka by tedy uvítala, kdyby se v tomto ohledu změnil přístup úředníků, kteří by žadatele aktivně seznamovali s veškerými potřebnými informacemi. Velmi kladně pak hodnotí schválení zálohovaného výživného, jelikož cítí soucit se všemi matkami samoživitelkami, kterým otcové jejich dětí neplatí stanovené výživné, jelikož ona sama poznala, jaké to je se ocitnout v takové situaci.

Respondentka 4 klade důraz především na osobní přístup úředníků. Při vyřizování dávek měla štěstí a úřednice byla velmi ochotná a pomohla ji, avšak přiznává, že spoustu informací si musela zjistit sama. Velmi negativní zkušenost má respondentka s úřadem práce, kde telefonicky mluvila s úřednicí, která ji velmi ponížila a dodnes má velké potíže o tomto zážitku hovořit. Dle názoru respondentky je současný systém sociálních dávek nastaven tak, že znevýhodňuje mladší matky bez dostatečných pracovních zkušeností, naopak zvýhodňuje starší matky, které si již stihly vybudovat nějakou kariéru. Sama pak uvádí, že si nedovede představit, jak by si mohla mladá matka vybudovat kariéru, když je na rodičovské dovolené tři roky. Shodně s respondentkou 3 uvedla, že dle jejího názoru je současný systém informací o státní sociální podpoře velmi nepřehledný a méně

vzdělání lidé se v něm nemusí zorientovat. Jejím návrhem na zlepšení je tedy zpracování uceleného návodu pro všechny žadatele, jak mají postupovat v určitých situacích, přičemž by měl být tento návod umístěn na internetových stránkách příslušných úřadů.

Respondentka 5 nemá žádné osobní zkušenosti s pobíráním sociálních dávek, tudíž ani neměla potřebu získávat jakékoliv informace o tom, na co má nebo nemá nárok. Rovněž ani s osobním přístupem úředníků nemá žádné zkušenosti. Chápe však, že některé matky potřebují sociální dávky a příspěvky, ale upozorňuje na to, že každá žena by měla důkladně zvážit, zda chce mít dítě a zda mu bude schopna poskytnout vše potřebné. Nicméně vyjádřila své pochopení pro to, že někteří rodiče se mohou ocitnout v tíživé životní situaci. Nicméně je respondentka toho názoru, že není možné systém státní sociální podpory nastavit tak, aby byl ke všem, co potřebují státní pomoc, spravedlivý. Uvítala by však, aby byly školky dostupné pro děti již od dvou let věku, čímž by došlo ke značnému ulehčení života matek samoživitelek, které se potřebují vrátit do zaměstnání, aby zajistily dostatečný příjem své rodině. Velmi pak chválí zavedení zálohovaného výživného.

Respondentka 6 uvedla, že má s přístupem úředníků negativní zkušenosti, tudíž apeluje na vstřícný a ochotný přístup úředníků ke všem lidem, kteří se nacházejí v těžké životní situaci a potřebují pomoc. V rozhovoru uvedla, že by uvítala nějaký přehled obsahující postup žádosti o sociální dávky podle konkrétní situace, tedy podle toho, do jakého stavu nouze se člověk dostal (např. ovdovění, neplacení výživného apod).

Respondentka 7 rovněž uvedla negativní zkušenosti s přístupem úředníků, kteří jí ani nepomohli s vyplněním potřebných formulářů. Během vyřizování na úřadě se cítila velmi ponížene, jelikož se musela doprošovat, aby jí úředníci poskytli alespoň nějakou radu. Veškeré potřebné informace si musela zjistit sama na internetu, avšak jak sama uvádí, ne všechny informace jsou dohledatelné. Respondentka uvedla, že by byla ráda za menší byrokracii, a kdyby se zkrátila čekací doba na rozhodnutí, zda jí byla dávka přiznána či nikoliv. Se současným systémem státní sociální pomoci je velmi nespokojená, současná výše příspěvků se jí zdá příliš nízká, jako například příspěvek na bydlení. Uvítala by přehledné a ucelené informace na internetových stránkách příslušných úřadů s rozdělením na jednotlivé situace, ve kterých se člověk ocitl a potřebuje pomoc.

6.4 Vyhodnocení výzkumu podle kategorií

Na základě analýzy získaných dat bylo stanoveno celkem šest obecných kategorií, mezi které patří vyrovnání se s rolí matky samoživitelky, předsudky společnosti, ekonomická situace, zaměstnání, státní sociální podpora a změny, které by matky samoživitelky uvítaly. Cílem této kapitoly je najít hlubší souvislost mezi jednotlivými podkategoriemi, přičemž bude zároveň docíleno celkového vyhodnocení stanovených výzkumných otázek.

6.4.1 Vyrovnání se s rolí matky samoživitelky

Z výsledků šetření vyplynulo, že každá z respondentek se vyrovnává se svou rolí matky samoživitelky různě, avšak většina z nich se shodla na tom, že se jedná o těžkou situaci a postavení ve společnosti. Každá z respondentek uvedla, že pro ně bylo velkou psychickou zátěží vyrovnat se situací, do které se dostaly a některé z nich se s tím ještě stále vyrovnávají. Pouze jedna z respondentek se se svou novou rolí matky samoživitelky vyrovnala bez jakékoliv psychické újmy. Ostatní se však s touto rolí vyrovnávaly, nebo ještě vyrovnávají, velmi těžce. Musely vynaložit veškeré své schopnosti a úsilí na to, aby stabilizovaly svůj život i život svých dětí a celou situaci zvládly jako po psychické, tak i po finanční stránce. Z výsledků průzkumu vyplynulo, že největším zdrojem psychické zátěže matek samoživitelek je jejich zhoršená až tíživá ekonomická situace. Naopak nepovažují za největší problém jejich postavení ve společnosti. Přestože jsou všechny respondentky zaměstnané a mají tak zajištěný pravidelný měsíční příjem, stále mají potíže se zajištěním financování všech nákladů, které se pojí s chodem domácnosti a zajištěním potřeb jejich dětí. Některé respondentky uvedly, že jim s jejich tíživou finanční situací pomohly třetí strany a dále pak jejich schopnost improvizovat.

6.4.2 Předsudky společnosti

Všechny respondentky se shodly na tom, že se necítí být ve své roli matky samoživitelky na okraji společnosti, avšak každá z nich se setkala v různých podobách se společenskými předsudky. Nejedná se však o předsudky, které by je nějak omezovaly či vylučovaly ze společnosti, spíše se jedná o nevhodné komentáře a narážky v rámci komunikace, kdy se okolí až příliš zajímá o detaily rozchodu či rozvodu s otcem dítěte. Tyto dotazy jsou respondentkám nepříjemné. Dle názoru respondentek již není v současné době neobvyklé být matkou samoživitelkou, avšak všechny se setkaly ve svém

okolí s negativní reakcí. Dle jejich pohledu se však nejedná o názor celé společnosti, ale pouze některých jednotlivců, tudíž se necítí být nějak stigmatizovány. Avšak respondentka 2 uvedla, že se s negativními reakcemi a předsudky setkala přímo ve své rodině, kdy jí rodinní příslušníci považují za nezodpovědnou a viníka své situace. Lze konstatovat, že současná společnost již nepohlíží na ženy, které se staly matkami samoživitelkami, jako na odlišnou skupinu společnosti, ale stále existují lidé, kteří své chování k těmto ženám přizpůsobují podle toho, z jakého důvodu se do této situace dostaly. Důkazem toho jsou zkušenosti druhé a třetí respondentky, které byly svým okolím odsouzeny, jelikož se domnívali, že za rozpad jejich manželství mohou ony samy. Určitý předsudek vyjádřila také respondentka 6, která nepovažuje svou situaci za stigma, jelikož si ji nezavinila sama, ale při tragické události přišla o svého manžela. Dále tato respondentka uvedla, že se nepovažuje za nezodpovědnou matku samoživitelku, která by si pořídila dítě s nezodpovědným mužem, vše si s manželem pečlivě rozmysleli, ale bohužel nedokázala ovlivnit sled událostí, které ji připravily o manžela. Rovněž respondentka 5 zastává názor, že pokud se člověk rozhodne přivést na svět dítě, měl by mít vše důkladně promyšlené a měl by mít připravené zázemí a finance pro to, aby mu poskytl vše, co potřebuje. Sama respondentka však připouští, že časem může něco stát a všechno tak změnit. Nicméně neuznává samostatné a dobrovolné rozhodnutí ženy stát se matkou samoživitelkou bez podpory svého manžela nebo rodiny.

Z výše uvedeného vyplývá, že respondentky, které jsou matkami samoživitelkami, se necítí být ve své situaci na okraji společnosti, ale mohou se u svého okolí setkat s určitou mírou odsouzení a odmítavým postojem k důvodům, které je přivedly do této situace.

Velmi pozitivním zjištěním je skutečnost, že většině respondentkám pomohla jejich rodina a nejbližší okolí. Rodina má totiž nejen emocionální funkci, ale také ekonomickou funkci, jelikož členové rodiny se o sebe navzájem starají a pomáhají uspokojit potřeby těch členů, kteří se nacházejí v těžké životní situaci. Dále je důležité zmínit, že rozpad rodiny může vést i k negativnímu přístupu okolí k samotnému dítěti, což potvrzuje výpověď respondentky 2, která uvedla, že její dítě ve škole šikanovali právě z důvodu neúplné rodiny. Dalším problémem pak může být nedostatek času matky samoživitelky

z důvodu zaměstnání na plný úvazek, kdy nemá tolik času na věnování se svému dítěti a také skutečnost, že role otce je v rodině nezastupitelná.

Z průzkumu vyplynulo, že respondentky jakožto matky samoživitelky se necítí být vyloučeny ze společnosti, avšak někdy se setkávají s předsudky společnosti, že si za svou situaci mohou samy. Tyto předsudky pak mohou některé matky samoživitelky provázet po celý jejich život, navíc mohou mít pocit křivdy, který může způsobit i vznik psychických problémů. Z rozhovorů s každou respondentkou bylo hned na začátku zjevné, že se každá z nich snaží svou situaci nějak obhájit, což jen potvrzuje výše uvedené. Nicméně výsledek z realizovaného výzkumu je pozitivní, jelikož respondentky jsou aktivní součástí společnosti a necítí se být vyloučeny.

6.4.3 Ekonomická situace

Jednou z hlavních nejproblematictějších oblastí života matek samoživitelek je jejich ekonomická situace. To potvrzují i výsledky průzkumu, jelikož pouze jedna ze sedmi respondentek uvedla, že v oblasti financí nemá žádné větší problémy, jelikož má slušně placené zaměstnání a otec dítěte se podílí na zajištění potřeb dítěte rovným dílem. Avšak v případě dočasného výpadku příjmu, např. z důvodu nemoci dítěte, je i tato respondentka nucena situaci řešit. Z rozhovorů s ostatními respondentkami vyplynulo, že musí všechny řešit zajištění dostatečného příjmu na zajištění základních potřeb jejich rodiny.

Z rozhovorů vyplynulo, že finanční příjmy respondentek plynou především z jejich zaměstnání a dále z výživného od otce. Většina z respondentek využívá, nebo musela v minulosti využít, státní sociální podporu nebo finanční výpomoc od rodiny. Problematickou oblast pro ně představuje nemocenská nebo ošetrování člena rodiny, kdy dochází ke snížení jejich příjmů. Spousta respondentek uvedla, že se této situaci snaží vyhnout, jelikož si nemohou dovolit pokles příjmu.

Z výzkumu dále vyplynulo, že některé respondentky musely využít i dávku v hmotné nouzi, jelikož jim jejich měsíční příjmy nestačily na zajištění chodu domácnosti. Potvrzuje se tak skutečnost, že nejvíce ohroženou skupinou společnosti chudobou jsou nejen senioři, ale také matky samoživitelky, které mnohdy nejsou schopny zajistit ze svých příjmů základní potřeby své rodiny a bez pomoci třetí strany se tak neobejdou.

6.4.4 Zaměstnání

Hlavním zdrojem finančních příjmů všech respondentek je jejich zaměstnání, které ovlivňuje nejen jejich ekonomickou situaci, ale také jejich postavení ve společnosti. Se zaměstnáním na plný úvazek se také pojí problémy v oblasti hlídání jejich dětí.

Vyjma respondentky 5, která má dobře placené zaměstnání, ostatní matky samoživitelky uvedly, že jejich příjmy ze zaměstnání jsou nedostatečné. Navíc pouze dvě respondentky mají ochotného a vstřícného zaměstnavatele, který nic nenamítá v případě nutnosti návštěvy lékaře nebo nepřítomnosti z důvodu ošetřování člena rodiny. Ostatní respondentky však uvedly, že jejich zaměstnavatel není příliš ochotný akceptovat jejich nepřítomnost v zaměstnání z důvodu péče o dítě, tudíž se musí snažit hledat kompromis, pracují přesčas, dostávají finanční sankce za jejich nepřítomnost apod. Respondentka 6 dokonce uvedla, že její zaměstnavatel není vůbec ochotný ji poskytnout propustku z práce, tudíž si svou nepřítomnost v zaměstnání musí vybírat z dovolené. Respondentka 3 zase neměla možnost někde pracovat, jelikož se musela starat o své dítě, které trpí zdravotním postižením a vyžaduje tak plnou péči.

Z výsledků průzkumu tedy vyplynulo, že zaměstnavatelé nejsou ve většině případů ochotni vyjít matkám samoživitelkám vstříc. Někteří vycházejí vstříc pouze omezeně, například formou práce z domova nebo práce na částečný pracovní úvazek, který si však nemůže dovolit ani jedna z respondentek, jelikož by to pro ně znamenalo nižší finanční příjem.

Kvůli zaměstnání pak musí matky samoživitelky řešit hlídání svých dětí, což většinou řeší pomocí ze strany své rodiny, otce dítěte nebo přátel. Placenou formu hlídání dětí si nemůže dovolit ani jedna z respondentek, a to z finančních důvodů. Respondentka 5 uvedla jako další důvodu obavy ze svěřením svého dítěte cizí osobě. Respondentka 3 využívá služeb denního stacionáře pro svého zdravotně postiženého syna.

Z výsledků lze konstatovat, že oblast hlídání dětí je u matek samoživitelek problematickou oblastí a představuje pro ně mnohdy omezení nejen oblasti pracovního uplatnění, ale také v oblasti sociálního života.

6.4.5 Státní sociální podpora

Z výzkumu vyplynulo, že matkám samoživitelkám ve většině případů nestačí jejich příjmy k zajištění základních potřeb jejich rodiny. Z tohoto důvodu je pro ně státní sociální podpora nezbytná, aby byly schopny uspokojit základní potřeby své i svého dítěte.

Státní sociální podporu využila každá z respondentek. Respondentka 5 čerpala pouze mateřskou dovolenou a rodičovský příspěvek, který čerpaly i ostatní matky samoživitelky, které se průzkumu zúčastnily. Respondentka 2 v současné době žádnou další sociální podporu nečerpá, finance si snaží zajistit ze dvou zaměstnání, jelikož se dle jejích slov nechce stát vyžirkou. Navíc ji od žádosti o dávky odradila celková složitost systému státní sociální podpory.

Z výsledků vyplynulo, že nejčastěji čerpají respondentky příspěvek na bydlení. Respondentky se shodly na tom, že při žádání o sociální dávku se cítily velmi nepříjemně, některé až ponížene. Lze tedy konstatovat, že se jedná všeobecný předsudek společnosti, který sdílejí i samy matky samoživitelky, že čerpání sociálních dávek je jakousi známkou osobního selhání.

Respondentky dále uvedly, že informace o jejich nárocích na pomoc ze strany státu získávají z různých zdrojů, jako je internet, sociální síť nebo zkušenosti jejich známých. Všechny se pak shodly na tom, že si potřebné informace musí dohledávat samy. Rovněž respondentky uvedly, že by uvítaly ucelený přehled o tom, na co mají v jaké situaci nárok. Pouze tři ze sedmi respondentek uvedly, že mají dostatečné informace o tom, jaké příspěvky ze strany státu mohou čerpat. Z výsledků uskutečněných rozhovorů rovněž vyplynulo, že respondentky považují současné poskytované informace ze strany příslušných úřadů za nedostatečné a nepřehledné, zvláště pak pro osoby s horší schopností orientace na internetových stránkách a horší schopností získávat potřebné informace. Respondentky, které se účastnily průzkumu, mají všeobecný přehled o možnostech čerpání sociálních dávek, avšak veškeré tyto potřebné informace si musely zjistit samy hned z několika různých zdrojů. Velmi nepříjemnou zkušenost má pak jedna z respondentek se získáváním informací na příslušném úřadě po telefonu, další zase měly problémy při osobním setkání s úřednicí. Rovněž bylo zjištěno, že úředníci neposkytují aktivně všechny potřebné informace žadatelům o sociální dávky. Lze tedy konstatovat,

že celková dostupnost potřebných informací je pro respondentky nedostatečná a nepřehledná.

Co se týče chování úředníků, mají respondentky odlišné zkušenosti. Bez ohledu na jejich přístup se však všechny shodly na tom, že ani jeden z úředníků jim aktivně nesdělil žádné informace bez předchozího dotazu, v některých případech musely respondentky dokonce čekat na odpověď, jelikož ani sami úředníci nedokázali jejich otázky zodpovědět. Tři ze sedmi respondentek mají s přístupem a ochotou úředníků pozitivní zkušenosti. Ostatní respondentky pak mají smíšené nebo spíše negativní zkušenosti, jako například respondentka 6, k níž se úřednice chovala velmi necitlivě, což zhoršilo její psychický stav. Tato respondentka totiž tragickou nehodou ztratila svého manžela.

Z výše uvedeného vyplývá, že každý z úředníků má jiný přístup a nedostatečná empatie a neochota z jejich strany může zapříčinit trauma u žadatelů, kteří se nacházejí v těžké životní situaci. Rovněž může toto chování a jednání zapříčinit u žadatelů obavy z dalšího jednání s příslušnými úřady.

6.4.6 Možné změny, které by ulehčily matkám samoživitelkám jejich situaci

Z výzkumu vyplynulo, že respondentky jakožto matky samoživitelky nejvíce uvítaly, kdyby k nim úředníci zaujímali vstřícný postoj a poskytli jim veškeré potřebné informace o možnosti čerpat různé sociální dávky. Respondentky postrádají u úředníků především aktivitu v oblasti poskytovaných informací, na co mají a na co naopak nemají nárok. Navíc se respondentky shodly na tom, že v současném systému chybí komplexní přehled o jednotlivých sociálních dávkách podle různých situací, ve kterých se mohou lidé ocitnout (například při ovdovění, ztrátě zaměstnání, vážné nemoci apod.). Rovněž se respondentky shodly na tom, že celý proces žádosti a schválení sociální dávky je velmi zdoluhavý a velké množství byrokracie může spoustu žadatelů odradit, jako například respondentku 2. Z průzkumu dále vyplynulo, že formuláře, které je nutné vyplnit pro přiznání sociální dávky, jsou nesrozumitelné a pro velkou část žadatelů tak mohou být obtížné pro vyplnění. Rovněž se některé respondentky shodly na tom, že velmi náročné je shromáždit veškeré podklady, které musí dokládat nejen při samotné žádosti o sociální dávku, ale také při prokazování jejich nároku na tuto sociální podporu.

Tři ze sedmi respondentek uvedly velmi negativní zkušenosti v oblasti osobního jednání s úředníky. Skutečnost, že by musela jednat s úředníkem, odrazuje od žádosti o sociální dávky respondentku 2 a respondentka 1 zase uvedla, že přestože ona sama má spíše pozitivní zkušenosti při jednání s úřady, její kamarádka má velmi negativní zkušenost, pro kterou představovalo jednání s úředníkem velmi traumatizující a ponižující zážitek. Z tohoto důvodu se i respondentka 1 obává, že by někdy do budoucna potřebovala pomoc státu a musela by tak jednat s příslušnými úřady. Lze tedy konstatovat, že matkám samoživitelkám by pomohlo, kdyby úředníci zlepšili svůj osobní přístup k nim.

Další problematickou oblastí, ve které by respondentky uvítaly změnu, je dostupnost informací o jednotlivých sociálních dávkách, které mohou v jejich situaci čerpat a co vše musí splňovat pro to, aby jim na danou dávku vznikl nárok. Z průzkumu vyplynulo, že většina respondentek si zjišťuje potřebné informace na internetových stránkách, na sociálních sítích nebo u svých známých. Informace uvedené na internetových stránkách příslušných úřadů jsou pro respondentky složité a nepřehledné, což může představovat podle nich problém pro lidi s nižším vzděláním nebo s nižší schopností orientace. Všechny respondentky by tak uvítaly, kdyby jim byly poskytnuty komplexní a přehledné informace, například ve formě informačního letáku nebo brožury.

Respondentky rovněž uvítaly schválení a zavedení zálohovaného výživného, jelikož některé z nich mají negativní zkušenost s placením stanoveného výživného ze strany otce a považují tento krok za velkou pomoc matkám samoživitelkám, které se potýkají se stejným problémem. V oblasti stanoveného výživného však respondentka 2 dále poukazuje na skutečnost, že výše alimentů stanovená soudem je mnohdy velmi nízká a nestačí na pokrytí všech základních potřeb dítěte. Zde tedy existuje stále oblast pro zlepšení, kde by bylo vhodné analyzovat výši soudem vyměřeného výživného a tuto výši upravit tak, aby byly vyrovnány životní podmínky matek samoživitelek s většinou částí obyvatelstva a neocitly se tak v tíživé finanční situaci.

Podle respondentky 5 by bylo vhodné, aby školky přijímaly děti od jejich dvou let věku. Tato změna by velmi pomohla těm matkám samoživitelkám, které by se potřebovaly vrátit do zaměstnání dříve než po třech letech, ale nemají příliš možností v oblasti hlídání dětí. Celkově oblast hlídání představuje pro všechny respondentky

problémovou oblast. Nejčastěji jim děti pohlídají rodinní příslušníci nebo známí. Soukromé školky nebo placené hlídání si z finančních důvodů nemůže dovolit šest respondentek ze sedmi, výjimku tvoří respondentka 5, která má jako jediná dobře placené zaměstnání a s manželem se dělí o zajištění potřeb jejich dítěte rovným dílem.

6.5 Závěry výzkumného šetření

Cílem výzkumu bakalářské práce bylo zjistit, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti a jaké mají zkušenosti s využíváním poskytované státní podpory. V rámci výzkumného šetření byly stanoveny tři základní výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké mají matky samoživitelky povědomí o možnostech v oblasti státní sociální podpory a do jaké míry této podpory využívají?

Výzkumná otázka č. 3: V čem spatřují matky samoživitelky nedostatky v současné státní sociální podpoře?

Cílem analýzy informací získaných na základě osobních rozhovorů se sedmi respondentkami, které jsou matkami samoživitelkami, bylo zjistit odpovědi na výše stanovené výzkumné otázky.

Výzkumné šetření pro účely této bakalářské práce probíhalo ve formě kvalitativního výzkumu, díky kterému je možné porozumět problematice samoživitelství v oblastech definovaných ve výzkumných otázkách. Díky využití kvalitativního výzkumu bylo možné získat individuální a podrobný náhled do problematiky ze strany jednotlivých respondentek. Výzkumným nástrojem byla zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumným souborem pak bylo celkem sedm respondentek. Vyhodnocení dat získaných v průběhu výzkumného šetření probíhalo prostřednictvím otevřeného kódování.

Výzkumná otázka č. 1: Jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že matky samoživitelky se necítí být ve své situaci na okraji společnosti. Některé z nich se však ve svém okolí setkávají s nepochopením

jejich situace, případně i obviňováním, že si za jejich situaci mohou samy. Nicméně u respondentek převládá spíše pocit, že nejsou ničím ve společnosti stigmatizovány a že ti, na kterých jich nejvíce záleží, přijímají jejich situaci matky samoživitelky s pochopením. Pomoc jim pak poskytují nejen rodinní příslušníci, ale také jejich přátelé. Postavení ve společnosti tak není hlavním problémem matek samoživitelek, tím je jejich nepříznivá finanční situace. Z výsledků průzkumu vyplynulo, že přestože respondentky pracují na plný úvazek a u většiny z nich platí otec dítěte stanovené výživné, stejně se drtívá většina z nich nachází v těžší finanční situaci a musí pečlivě zvažovat každý svůj výdaj. Jako příklad je možné uvést financování zájmových činností jejich dětí, kdy matky samoživitelky musí pečlivě zvažovat, které z mimoškolních činností mohou svým dětem zaplatit a které ne. Hlavním kritériem při výběru tedy nejsou všechny záliby jejich dětí, ale finanční dostupnost jednotlivých zájmových činností. Z finančních důvodů nemohou rovněž matky samoživitelky pracovat na zkrácený pracovní úvazek, jelikož by to pro ně znamenalo nižší příjmy než ze zaměstnání na plný úvazek. Tím by došlo ještě ke zhoršení jejich již tak špatné finanční situace. Dále většina respondentek uvedla, že k nim jejich zaměstnavatelé nejsou příliš vstřícní v oblasti flexibilní pracovní doby a případné absenci v zaměstnání z důvodu návštěvy lékaře. Pouze respondentka 5 uvedla, že má možnost pracovat z domova. Ostatní respondentky si musí svou absenci v zaměstnání napracovávat, musí mít přesčasy, případně se domluvit ohledně směn. Přitom každý zaměstnavatel je zákona povinen umožnit svým zaměstnancům ošetřování člena rodiny, návštěvu lékaře nebo čerpat řádnou dovolenou. Všechny respondentky uvedly, že výše uvedené čerpat sice mohou, ale většina z nich se obává negativního postoje jejich nadřízeného v případě opakované absence v práci. Respondentka 6 dokonce uvedla, že její zaměstnavatel jí ani neumožňuje návštěvu lékaře a svou absenci v zaměstnání si musí napracovat a nepřítomnost čerpat z fondu pracovní doby. Dalším úskalím absence v zaměstnání je pak snížení příjmu, který je pro všechny respondentky traumatizující. Pak jsou totiž nuceny žádat o finanční výpomoc svou rodinu, v horším případě pak musí finanční krizi řešit formou úvěru.

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že současné matky samoživitelky se necítí být na okraji společnosti a ani své postavení ve společnosti zvlášť neřeší. Některé se sice setkají s nepochopením a případně i s předsudky ze svého okolí, avšak většinou nacházejí pochopení a pomoc u své rodiny a přátel. Navíc vynakládají veškerou svou

energii na to, aby zvládly vychovávat své děti a zajistili dostatečný příjem pro financování alespoň základních potřeb jejich rodiny.

Výzkumná otázka č. 2: Jaké mají matky samoživitelky povědomí o možnostech v oblasti státní sociální podpory a do jaké míry této podpory využívají?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že matky samoživitelky mají o možnostech čerpání státní sociální podpory uspokojující povědomí. Potřebné informace si vyhledávají samy na internetu, sociálních sítích nebo od známých, kteří mají v této oblasti zkušenosti. Problém nastává v případě, kdy se matka samoživitelka ocitne v nestandardní situaci, se kterou nemají její známí zkušenosti, protože informace na internetových stránkách příslušných úřadů jsou nedostatečné. Navíc bylo zjištěno, že odpověď na položenou otázku mnohdy neznají ani sami úředníci. Samostatnou kapitolu pak tvoří zkušenosti matek samoživitelek s osobním přístupem úředníků. Vstřícný a citlivý přístup úředníků je pro ženy nacházející se v nepříjemné situaci velmi důležitý, jelikož nevstřícné a necitlivé jednání úředníka může způsobit u žadatelky traumatizující zkušenost a může ji i odradit od dalšího jednání a vést ji tak k rezignaci. Dalším problémem v oblasti čerpání státní sociální podpory je vnímání tohoto počínu samotnými matkami samoživitelkami. V rozhovorech respondentky uvedly, že přestože věděly, že mají na sociální dávku oprávněný nárok, cítily se v průběhu jejího vyřizování poníženě a provinile. Žádání o sociální dávku v nich vyvolávalo pocit, že se chtějí obohatit na úkor celé společnosti. I v tomto případě je velmi důležitý vstřícný a citlivý přístup úředníka, jelikož i jedna jediná nevhodná poznámka z jeho strany může zapříčinit zhoršení psychického stavu matky samoživitelky, která se ocitla v těžké životní situaci a nezbývá ji jiná možnost, že požádat o pomoc státu.

Výzkumná otázka č. 3: V čem spatřují matky samoživitelky nedostatky v současném systému státní sociální podpory?

Spojovacím článkem mezi matkami samoživitelkami jakožto žadatelkami o státní sociální podporu a samotnými institucemi jsou úředníci. Chování a jednání těchto úředníků pak může mít vliv na to, jak se matky samoživitelky cítí nejen v průběhu vyřizování sociální dávky, ale jak celkově vnímají svou situaci, v níž se ocitly. Z výsledků průzkumu vyplynulo, že ze strany úředníků chybí jejich aktivní přístup v oblasti poskytování potřebných informací, tudíž si musely respondentky samy zjišťovat, na co mají a na co naopak nemají nárok. Shodně se respondentky shodly na tom, že úředníci

řeší pouze to, o co byli požádáni a dokonce někteří ani neznají odpověď na položenou otázku a žadatelky tak musely na informaci čekat. Dalším zjištěným nedostatkem je dlouhá čekací doba mezi podáním žádosti o sociální dávku a jejím vyřízením, jelikož v českém systému státní sociální podpory je velká a zbytečná byrokracie, kdy musí žadatel při opakované žádosti o přiznání dávky neustále dokládat stejné dokumenty. Respondentky jsou pak toho názoru, že by v takovéto situaci stačilo pouze hlásit a dokládat změny situace. Respondentky rovněž uvedly, že by uvítaly komplexní přehled o sociálních dávkách a možnostech čerpání podle určité životní situace, v níž se žadatelé nacházejí. Rovněž by v tomto přehledu měl být uveden postup žádosti spolu s výčtem všech podkladů, které budou muset žadatelé doložit na příslušném úřadu. Rovněž bylo výzkumem zjištěno, že většina respondentek se cítí ukřivděná v porovnání životní úrovně své a svého dítěte s životní úrovní otce dítěte. Uvítaly by tedy, kdyby došlo ke zvýšení vyměřeného výživného, jelikož dle jejich názoru jsou alimenty placené otci jejich dětí nepostačující na úhradu všech skutečných potřeb dítěte. Kvůli výpadku jednoho příjmu v rodině a poměrně nízké výši placeného výživného se tak matky samoživitelky nacházejí v tíživé finanční situaci, zatímco otce dítěte pravidelné placení alimentů nijak zvlášť nezatěžuje a jeho životní úroveň se snížila pouze minimálně. Právě z těchto důvodů by matky samoživitelky uvítaly navýšení placeného výživného. Na druhou stranu respondentky velmi kladně hodnotí schválené zálohované výživné. Z výzkumu rovněž vyplynulo, že problematickou oblastí v životě matek samoživitelek je zajištění hlídání jejich dětí, kdy většina z respondentek si nemůže dovolit toto hlídání dětí z finančních důvodů. Navíc současný systém jeslí a mateřských školek nemá dostatečnou kapacitu a péče o děti je v těchto zařízeních poskytována v době, která zcela nevyhovuje všem matkám samoživitelkám a jejich stanovené pracovní době. Matky samoživitelky by jistě uvítaly možnost dotací na placené hlídání jejich dětí, popřípadě zajištění organizovaného hlídání ze strany státních institucí.

6.6 Návrhy opatření

Na základě výsledků z provedeného výzkumného šetření je možné navrhnout některá opatření, která by mohla ulehčit matkám samoživitelkám jejich nelehkou životní situaci a zároveň zlepšit současný sociální systém.

Jako první opatření, které je zároveň tím nejsnadnějším, je vytvořit komplexní přehled všech forem státní sociální pomoci, který by byl rozdělený podle životních situací, ve kterých se mohou matky samoživitelky ocitnout. Při vytváření tohoto komplexního přehledu je potřeba brát v potaz skutečnost, že ne všichni žadatelé jsou informačně gramotní. Proto by měl být přehled vypracován nejen v elektronické podobě s umístěním na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, ale rovněž by měl být dostupný v tištěné podobě k dostání na všech příslušných úřadech. Tato tištěná podoba přehledu může být zpracována například ve formě letáku, katalogu nebo informační brožury spolu s infografikou pro lepší přehlednost a znázornění. Aby byla zajištěna funkčnost tohoto způsobu poskytování informací, je nezbytné všechny úředníky seznámit s obsahem vytvořeného komplexního přehledu, aby byli schopni aktivně poskytovat všem žadatelům potřebné informace podle konkrétní situace, ve které se nachází a potřebuje ji řešit.

Dalším opatřením je pak proškolení úředníků v oblasti komunikačních dovedností a asertivního jednání. Rovněž by bylo vhodné zařadit školení a tréninky zaměřené na snižování stresu nebo emoční inteligenci a její zvyšování. Je nutné podotknout, že je třeba u každého pracovníka rozvíjet nejen jejich schopnosti ale také jejich míru motivace.

Rovněž je důležité vyřešit problémy matek samoživitelek s finanční nedostupností hlídání jejich dětí, protože právě tento problém jim znemožňuje jejich pracovní uplatnění a možnost kariérního růstu. Jako možné řešení se jeví zvýšení spolupráce mezi úřady poskytujícími služby v oblasti sociální práce, se školami, které jsou zaměřené na pedagogiku nebo sociologii. Díky této spolupráci by mohlo být matkám samoživitelkám nabízeno hlídání jejich dětí prostřednictvím vykonávání odborné praxe studentů nebo prostřednictvím studentských brigád. Toto hlídání by pak bylo z části hrazené státem jakožto další forma podpory matek samoživitelek. Další možností je pak poskytnutí daňových úlev zaměstnavatelům, kteří zřídí ve svém podniku podnikové jesle a školky, do kterých by mohly ženy umístit své děti po dobu výkonu jejich práce.

Posledním návrhem opatření je pak posouzení současné výše stanoveného výživného placeného ze strany otců. V současné době je totiž tato výše pro zajištění potřeb dítěte nepostačující, dochází tak ke zhoršení životní úrovně jak matek samoživitelek, tak jejich dětí, zatímco životní úroveň otců je zasažena pouze v minimální míře. Výživné by se

mělo navýšit tak, aby bylo možné vyrovnat životní úroveň obou rodičů, především pak, aby byly zajištěny všechny základní potřeby dítěte.

7. Závěr

Matky samoživitelky představují nedílnou součást každé společnosti. Počet matek samoživitelek ve společnosti se v historii měnil, přičemž v dřívějších dobách bylo nejčastější příčinou vzniku samoživitelství úmrtí jednoho z partnerů. Nicméně v průběhu minulého století začalo docházet ke změnám rodinného modelu a vlivem změn ve společnosti začal narůstat počet neúplných rodin. Mezi tyto společenské změny patří například rozhodnutí životních partnerů o tom, že přivedou na svět dítě bez uzavření manželství. Právě tento trend zapříčinil výrazný nárůst počtu narozených dětí mimo manželský svazek. Dalším důvodem je také vysoký nárůst rozvodovosti, která se dle údajů ČSÚ pohybuje okolo 46 %. Je důležité si však uvědomit skutečnost, že matky samoživitelky nejsou pouze ženy, které se pro samoživitelství rozhodly samy, ale převážné množství žen se v této roli ocitlo z různých důvodů bez ohledu na jejich vlastní vůli.

Z měsíčníku českého statistického úřadu vyplývá, že každoročně stoupá v české společnosti počet neúplných rodin, přičemž nezletilé děti zůstávají ve většině případů v péči jejich matek, které mají odpovědnost nejen za jejich řádnou výchovu, ale také za zajištění chodu jejich domácnosti a zajištění dostatku financí pro potřeby své i svých dětí. Právě zajištění dostatku finančních zdrojů je pro většinu matek samoživitelek velkým úskalím, jelikož na trhu práce jsou mnohdy ohodnoceny nižším příjmem, než jaký mají muži na stejné pozici nebo se stejným vzděláním. V české společnosti žije spousta matek samoživitelek, které stojí na pokraji chudoby a mnohdy svou tíživou finanční situaci musí vyřešit finanční výpomocí ze strany své rodiny, nebo v horším případě formou úvěru.

Mezi další problémové oblasti matek samoživitelek patří jejich postavení ve společnosti. Některé z nich se mohou ve svém okolí setkat s necitlivým přístupem, predsudky a odsuzováním. Nicméně lze konstatovat, že v současné společnosti se již matky samoživitelky nenacházejí na samotném okraji společnosti, jako tomu bývalo v dobách minulých. Avšak přesto se některé matky samoživitelky setkávají se zastaralými predsudky, že za rozpad jejich vztahu nebo manželství si mohou samy, jelikož selhaly ve své roli partnerky či manželky. Tyto predsudky si pak mohou v sobě nést podvědomě i samy ženy, což se pak může odrazit na jejich psychickém stavu.

Současný systém státní sociální politiky lze považovat za poměrně propracovaný. Tento systém nabízí lidem v těžké životní situaci pomoc. Nicméně v současném systému neexistuje žádná sociální podpora určená speciálně matkám samoživitelkám. Navíc je současný systém velmi složitý, informace jsou nepřehledné, existuje zde stále zbytečné množství byrokracie a z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že úředníci s žadatelkami nejednají vždy citlivě a profesionálně. Právě necitlivé a neochotné jednání ze strany úředníků může způsobit matkám samoživitelkám, které se již tak nacházejí ve velmi těžké životní situaci, další trauma. Rovněž i dostupnost potřebných informací je omezená, úředníci mnohdy neposkytují žádné informace o možnostech řešení nastalé situace a formách pomoci bez předchozího vyzvání. Chybí jakákoliv aktivita ze strany úředníků i samotných úřadů.

8. Seznam použitých zdrojů

DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

DUDOVÁ, R.: *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.

HAMPLOVÁ, D. *Proměny rodinných a profesních startů*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2010. ISBN 978-80-7330-185-9.

HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P. a G. ŠAMANOVÁ. *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

HAMPLOVÁ, D., ZEMAN, K., ŘEHÁKOVÁ, B., POLÁŠEK, V. a E. SOUKUPOVÁ. *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*. Sociologické studie. Praha: 2006. ISBN 80-7330-093-1.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HOLÁ, L., WESTPHALOVÁ, L., KOVÁČOVÁ, A. a O. SPÁČIL. *Rodinná mediace v České republice*. Nakladatelství Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-015-4.

KOLÁŘKOVÁ J., KODYMOVÁ P. „Sociální práce s osamocenými rodiči“ In: MATOUŠEK O., KODYMOVÁ P., KOLÁČKOVÁ J. (eds.). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-818-0.

KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-411-3.

KREBS, V. et al. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-735-7585-4.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ I. *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-864-2987-8.

MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

NOVÁK, T. *O otcovské roli: Význam otce v rodině*. Praha: GRADA, 2013. ISBN 978-80-247-4498-8.

PETRÁŠEK, J. *Sociální politika*. Vyd. 2., dopl. a rozš. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-033-4.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-736-7250-8.

ŠALAMOUNOVÁ, P., NÝVLT, O. „Mimomanželská plodnost - současné trendy v Evropě a v České republice.“ Pp. 118-140 in Hamplová, Dana, Petra Šalamounová, Gabriela Šamanová (eds.). *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-082-6.

ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. ISBN 978-807-4160-387.

THELENOVÁ, K. *Rodina v kontextu sociální práce*. Studijní text k disciplíně Rodina v kontextu sociální práce. 1. vyd. Olomouc: UP v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3524-4.

ŽIŽLAVSKÝ, M. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3110-7.

Internetové zdroje

iRozhlas.cz, 2020. *Vládní koalice se shodla na návrhu o zálohovaném výživném, nově dosáhne maximálně výše 3000 korun*. [online] Praha, dne 14. 01. 2020 [cit. 2020-02-19]. Dostupné na WWW: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/zalohovane-vyzivne-navrh-vladni-koalice-shoda_2001142354_tzr

Pražský deník, 2017. *ČSÚ: V ČR je 175 tisíc rodin, kde děti žijí jen s jedním rodičem*. [online] Praha, dne 26. 01. 2017 [cit. 2020-02-17]. Dostupné na WWW: https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/csu-v-cr-je-175-tosic-rodin-kde-deti-ziji-jen-s-jednim-rodicem-20170126.html

MPSV ČR, 2019. Rodičovský příspěvek. [online]. MPSV.cz, 2019 [cit. 2020-02-15]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/rodicovsky-prispevek>

MPSV ČR. Porodné. [online]. MPSV.cz, 2019 [cit. 2020-02-15]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/-/porodne>

MPSV ČR. Příspěvek na bydlení. [online]. MPSV.cz, 2019 [cit. 2020-02-15]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/-/prispevek-na-bydleni>

ZPRÁVA, Tisková. *Průzkum: Proč si samoživitelky často nedokážou najít nového partnera?* [online]. ParlamentníListy.cz, 2017 [cit. 2020-02-20]. Dostupné na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/PRUZKUM-Proc-si-samozivitelky-casto-nedokazou-najit-noveho-partnera-485025>

BARČIOVÁ, L., MAKOČ, J., ZÚBKOVÁ K. a B. PAULEROVÁ. *Příběh Evropy*. Evoluce [online] 2010 [cit. 2020-02-18]. Dostupné na WWW: http://www.evvoluce.cz/vyukove-balicky/metodika/c2_pribeh_evropy.pdf

ZVĚŘINA, J. a J. MALINA. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. [online] Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002. Scientia [cit. 2020-02-21]. ISBN 80-86258-25-4. Dostupné na WWW: https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/js10/panorama/web/modules/05_antropo_zverina.pdf

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice* [online] Gender studies o.p.s., 2011 [cit. 2020-02-21]. Dostupné na WWW: http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

KUCHAŘOVÁ, V. *Rodina a zaměstnání V.: Neúplné rodiny* [online] Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2007 [cit. 2020-02-10]. ISBN: 978-80-87007-65-5. Dostupné na WWW: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_237.pdf

WOODS, T. *Jak katolická církev budovala západní civilizaci* [online]. Res Claritatis, 2009 [cit. 2020-01-29]. Dostupné na WWW: <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Jak-Katolicka-Cirkev-budovala-zapadni-civilizaci-Thomas-E-Woods.pdf>

SVOBODOVÁ, E. *Zločin a trest: Osudy nechtěných a nemanželských dětí v raném novověku. 100 +1* [online]. Extra Publishing, 2016 [cit. 2020-01-30]. Dostupné na WWW: <https://www.stoplusjednicka.cz/zlocin-trest-osudy-nechtenych-deti-v-novoveku>

TINKOVÁ, D. *Ilegitimita a "nová ekonomie života" v osvěcenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*. Daniela Tinková. In: *Historická demografie* / Praha: Sociologický ústav AV ČR Roč. 27, 2003.

LENDEROVÁ, M. *OD MAGIE K PORODNICI: POROD A PORODNICTVÍ V OBDOBÍ NOVOVĚKU* [online]. 2003 [cit. 2020-02-10]. Dostupné na WWW: <https://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2003/03/17.pdf>

CHALOUPKOVÁ, J. *Jaké jsou postoje české společnosti k rodičovství mimo manželství* [online] Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008 [cit. 2020-02-09]. ISSN

1214-1720. Dostupné na WWW:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=296&lst=111>

DUDOVÁ, R. *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR* [online] "Sociologický časopis / Czech Sociological Review 45 (4): 753-784. 2009 [cit. 2020-02-12]. ISSN 0038-0288. Dostupné na WWW:
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aebc8987dbcf7ab33a059cc8b1f76ef896_dudova.pdf

BEDNÁŘOVÁ, V. Dítě: Udělej si sama. Single ženy mají čtyři možnosti. *Reflex.cz* [online]. 2. března 2016 [cit. 2020-02-14]. Dostupné na WWW:
<https://www.reflex.cz/clanek/ctete-v-tistenem-reflexu/69771/dite-udelej-si-sama-single-zeny-maji-ctyri-moznosti.html>

PAVÉZKOVÁ, K. *Klub svobodných matek* [online]. 25. 6. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné na WWW: <https://www.profairplay.cz/situace-matek-samozivitelek-v-cz/>

ASOCIACE NEÚPLNÝCH RODIN. *Nová pomoc pro samoživitelky*. [online] 2016 [cit. 2020-02-16]. Dostupné na WWW: <http://www.asociaceneuplnychrodin.cz/neuplna-rodina/nova-pomoc-pro-samozivitelky/>

ČUNEK. *Copak stát těm ženám říká, s kým mají spát?* *Echo24.cz* [online]. 2017 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/i22WB/cunek-copak-stat-tem-zenam-rikal-s-kym-maji-spat>

PFEIFEROVÁ, Š. *Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samozivitelek* [online] Praha: Fakulta humanitních studií, 2010 [cit. 2020-02-12]. Dostupné na WWW: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/sladovani-rodinneho-a-pracovniho-zivota-a-ne-rovne-prilezitosti-matek-samozivitelek>

HEJZLAROVÁ, E. *Měkké aspekty samozivitelství a nástroje veřejné politiky*. Fórum sociální politiky, 5 (3), 19-22. 2011.

RADIMSKÁ, R. Rozvedené a svobodné matky v České republice. *Gender a výzkum* [online]. 4(1-2), 11-14 [cit. 2020-02-13]. 2003. ISSN 2570-6586. Dostupné na WWW: <https://www.genderonline.cz/cs/issue/24-rocnik-4-cislo-1-2-2003/198>

MARTINOVSKÝ, V. *Finanční situace rodin s dětmi v České republice*. Národní centrum sociálních studií, 2005. [online] 2005 [cit. 2020-02-21]. Dostupné na WWW: [www.mpsv.cz > documents > studie_martinovsky.pdf](http://www.mpsv.cz/documents/studie_martinovsky.pdf)

Národní centrum sociálních studií. Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR. HR 135/05. [online] 2005 [cit. 2020-02-12]. Dostupné na WWW: <https://docplayer.cz/28507679-Sociodemograficka-analyza-neuplnych-rodin-s-nezletilymi-detmi-v-cr.html>

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. [online] [cit. 2020-02-10]. Dostupné na WWW: www.zakonyprolidi.cz

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách. [online] [cit. 2020-02-08]. Dostupné na WWW: www.zakonyprolidi.cz

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. [online] [cit. 2020-02-14]. Dostupné na WWW: www.zakonyprolidi.cz

Zákon č.111/2006 Sb., o hmotné nouzi. [online] [cit. 2020-02-20]. Dostupné na WWW: www.zakonyprolidi.cz

9. Abstrakt

Téma předkládané bakalářské práce je zaměřeno na problematiku matek samoživitelek v současné české společnosti a možnost čerpání sociální podpory této skupiny ze strany státu. Cílem bakalářské práce je zjistit, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné společnosti a jaké mají zkušenosti s využíváním poskytované státní podpory. V první části je pozornost věnována vymezení rodině, jejím funkcím, roli matky a otce a příčinám a důsledkům rozpadu rodiny. Čtenář se rovněž seznámí s pojmem samoživitelství a postavením matek samoživitelek v současné době. Rovněž jsou popsány dopady samoživitelství z pohledu financí, zaměstnání i psychické zátěže.

Ve druhé části jsou uvedeny výsledky výzkumného šetření s cílem zjistit, jak vnímají matky samoživitelky své postavení v současné moderní společnosti, jaké mají povědomí o možnostech pomoci v rámci státní sociální podpory a do jaké míry této pomoci využívají.

10. Abstract

The topic of this bachelor thesis is focused on the issue of single mothers in contemporary Czech society and the possibility of drawing social support of this group from the state. The aim of this thesis is to find out how single mothers perceive their position in contemporary society and what experience they have with the use of the provided state support. In the first part, attention is paid to the definition of the family, its functions, the role of mother and father and the causes and consequences of family break-up. The reader will also become acquainted with the concept of livelihood and the position of single mothers at present. It also describes the effects of livelihoods in terms of finance, employment and psychological stress.

The practical part presents the results of the research with the aim to find out how single mothers perceive their position in contemporary modern society, how they are aware of the possibilities of assistance within the state social support and to what extent they use this assistance.